

Mé Féin

CEAHT 1

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- leibhéal dóchúlachta a léiriú
- blúirí eolais a léamh agus eolas a bhaint astu
- a chumas cognaíoch agus samhlaíochta a fhorbairt
- rangú agus anailís a dhéanamh ar eolas scríofa
- féidearthachtaí a léiriú
- plé a dhéanamh agus teacht ar chinneadh mar bhall de ghrúpa
- tuairimí a nochtadh agus a chur chun cinn
- tuairisciú thar ceann grúpa
- gné ar leith den ghramadach a thabhairt faoi deara agus a thuiscint (an chlaoninsint)
- ticéad a dhearadh
- cruinneas cainte a fhorbairt

EISEAMLÁIRÍ

1. **Dá / Mura** [Abair [Cuirim i gcás] go / gur / nach / nár] ... (cur síos ar chúinsí) **seans / is beag seans (atá ann)** [níl mórán seans (ann)] / **níl aon seans (faoi spéir)** [níl caoi [dóigh] ar bith] **go ligfí dom** [go dtabharfaí cead dom / go bhféadfainn] **dul** [a ghabháil] **ann.** **Bhraithfeadh sé ar ...** (cúinsí).
2. **Is éard a rinne** [Is é a dhein] **an grúpa seo againne leis na blúirí eolais a tugadh dúinn** [a bhí tugtha dúinn] **(ná)** ... (cur síos ar an gcur chuige a d'úsáid siad).
De bharr [Toisc / Mar gheall (ar) / Siocair] **gur tugadh le fios i mblúire eolais ...** (uimhir) / **i mblúirí eolais ...** (uimhreacha) ... (an t-eolas a tugadh sa bhlúire eolais) **d'oibrigh an grúpa seo againne amach** [shocraigh / d'aontaigh ár ngrúpa] **gur dócha go n-éireodh le / nach n-éireodh le** [go bhféadfadh / nach bhféadfadh] **Tarlach dul** [a ghabháil] **chuig an gcoirm cheoil** [chuig an choirm cheoil / go dtí an choirm cheoil].
... (tuairimí éagsúla a cuireadh chun cinn agus na daltaí ag plé na mblúirí eolais ina ngrúpaí).
3. **Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé:**

ÁISEANNA

- Fótachóip as Leabhar an Oide (leathanach 87) do gach grúpa (Gearr amach na blúirí eolais agus cuir i gclúdach litreach iad.)

CUR CHUIGE

Pléigh coirmeacha ceoil leis na daltaí. Dá dteastódh uathu féin dul chuig coirm cheoil an ligfí dóibh? Múin an chéad eiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Mínigh do na daltaí go mbeidh siad ag éisteacht le scéal i gCeacht 2. Is é Tarlach príomhcharachtar an scéil sin agus tá an-suim aige sa cheol. Beidh an grúpa ceoil is fearr le Tarlach ag seinm ag coirm cheoil sula i bhfad ach níl ticéad ag Tarlach go fóill. Mínigh do na daltaí go bhfuil tú chun blúirí eolais a thabhairt dóibh le léamh. Inis dóibh go mbaineann na blúirí eolais le Tarlach agus leis an oíche a mbeidh an choirm cheoil ar siúl.

Roinn na daltaí ina ngrúpaí. Tabhair clúdach litreach do gach grúpa. Mínigh do na daltaí go gcaithfidh siad na blúirí eolais atá sa chlúdach litreach a léamh agus a phlé mar ghrúpa. Tagaidís ar thuairim ansin, bunaithe ar an eolas atá tugtha, maidir le cé acu a d'éirigh nó nár éirigh le Tarlach dul go dtí an choirm cheoil.

Iarr ar na grúpaí na blúirí eolais a léamh agus teacht ar thuairim maidir le cé acu a d'éirigh nó nár éirigh le Tarlach dul go dtí an choirm cheoil. Iarr orthu ansin anailís a dhéanamh ar an gcur chuige a d'úsáid siad chun teacht ar a dtuairim. Múin an dara heiseamláir. Iarr ar gach grúpa dalta amháin a roghnú chun cur síos a dhéanamh don rang mar atá san eiseamláir. Tugadh an grúpa cúnamh don té a bheidh ag tuairisciú chun an cur síos a ullmhú. Éist leis na daltaí agus iad i mbun plé. Breac nóta maidir le haon deacrachtaí cruinnis atá acu. Breac síos freisin na príomhnathanna / an stór focal atá de dhíth orthu. Bunaigh mioncheacht i ndeireadh an tseisiúin ar na riachtanais chomónta atá ag na daltaí.

Pléigh na difríochtaí a bhí idir an cur chuige a bhí ag na grúpaí éagsúla. Pléigh chomh maith na cúiseanna éagsúla a bhí ag na grúpaí le teacht ar na tuairimí a léirigh siad.

Tabhair beirt daltaí os comhair an ranga. Ligeadh Dalta A air gurb é Tarlach é agus ligeadh Dalta B air gur cara le Tarlach é. Píocadh Dalta A ceann de na blúirí eolais. Tugadh sé an t-eolas atá ann do Dhalta B, e.g. **Faighim cúig euro d'airgead póca in aghaidh na seachtaine.** Ansin insíodh Dalta B don rang an rud a dúirt 'Tarlach', e.g. **Dúirt Tarlach liom [D'inis Tarlach dom] go bhfaigheann sé cúig euro d'airgead póca in aghaidh na seachtaine.** Scríobh abairtí Dalta A agus Dalta B ar an gclár le cabhair an ranga. Mínigh do na daltaí go dtugtar 'claoninsint' ar an rud a dúirt Dalta B. Díriú aird an ranga ar na hathruithe a cuireadh i bhfeidhm ar an ráiteas a rinne Dalta A. Déan amhlaidh le beirteanna eile agus le blúirí eolais eile.

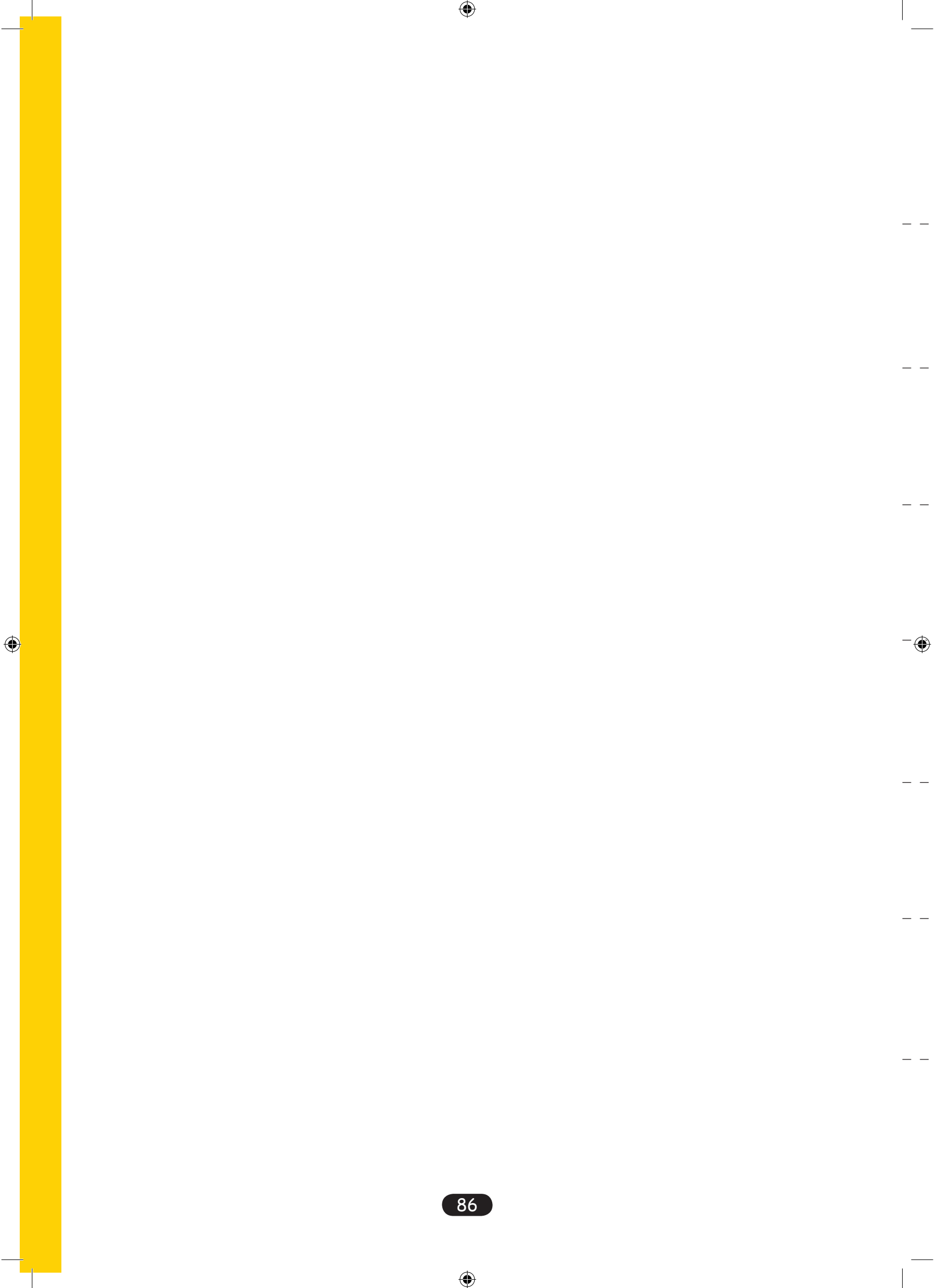
Pléigh a mbíonn scríofa ar thicéid le haghaidh coirmeacha ceoil de ghnáth – chun tosaigh agus ar cúl. Pléigh an saghas dearaidh a bhíonn orthu. Roinn na daltaí ina mbeirteanna chun ticéad le haghaidh a rogha coirm cheoil a chumadh agus a dhearadh. Meall iad chun áiseanna ilmheán an ranga a úsáid.

Iarr ar na beirteanna a gcuid ticéad a chur i gcomparáid leis na ticéid a dhear daltaí eile. Cuir na ticéid ar taispeántas sa rang.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- ⊙ Déan forbairt ar an gcéad eiseamláir. Pléigh nathanna cainte eile a léiríonn leibhéal dóchúlachta. Iarr ar na daltaí a muintir sa bhaile a cheistiú chun teacht ar bhreis nathanna. Cláraigh agus pléigh na nathanna sin sa rang. Ansin múin na nathanna seo a leanas más gá. Iarr ar na daltaí deireadh feiliúnach a chumadh do gach nath acu:
  - Níl baol ar bith ann** [contúirt ar bith ann / (aon) seans faoin spéir / seans ar bith (beo) / aon bhaol] go ....
  - Bheadh gealach ghorm ann sula ....**
  - Ní bheinn ródhóchasach** [rómhúinéach] go ....
  - Bheadh an-amhras go deo** [ar fad] orm dá ....
  - Bheadh mo dhabht agam go ....**
  - Tiocfaidh thiar aniar sula ....**
  - Beidh mé i mo rí ar Chúige Chonnacht sula** [sara] ....
  - B'fhéidir go mbeadh an báire liom** [go dtabharfainn na cosa liom] dá ....
  - Chuille sheans gurb éard a tharlódh** [Gach aon seans gurb é a thitfeadh amach] ná ....
- ⊙ Pléigh na samhlacha seo a bhaineann le cinnteacht:
  - chomh cinnte leis an lá bán;**
  - chomh siúráilte** [cinnte] **is atá cros ar an asal** [eireaball ar an gcat / harp ar leathphingin / an ghrian ag éirí thoir is ag dul faoi thiar];
  - chomh siúráilte** [cinnte] **is atá tú / mé beo** [is atá tú ansin / is atáimse [atá mise] ag caint leat / is atá mé anseo].
- ⊙ An bhfuil láithreacha a úsáidtear le haghaidh coirmeacha ceoil sa cheantar seo agaibhse nó i mbaile / i mbailte atá cóngarach daoibh? Roinn na daltaí ina ngrúpaí chun eolas a bhailiú faoi na hionaid sin. Ansin roinneadh na grúpaí an t-eolas a bhailigh siad lena chéile trí cheisteanna a chur ar a chéile.
- ⊙ Pléigí an rún díospóireachta seo:
  - Níor chóir** [Níor cheart] **go dtabharfaí aon airgead póca do pháistí bunscoile.**Ansin iarr ar na daltaí a fháil amach cén dearcadh atá ag daoine fásta éagsúla ar an ábhar seo agus cén chúis a bhfuil an dearcadh sin acu. Déanaidís comparáid idir dearcadh na ndaoine fásta agus a ndearcadh féin.

1 Faigheann Tarlach €5 d'airgead póca in aghaidh na seachtaine.

2 Sin í an tseachtain a mbeidh sos lár téarma ag an gcoláiste tríú leibhéal a bhfuil a dheartháir ag freastal air.

3 Beidh tuismitheoirí Tharlaigh as baile an oíche a mbeidh an choirm cheoil ar siúl.

4 Beidh scrúdú ceoil an-tábhachtach ag Tarlach an mhaidin dár gcionn.

5 Tá cead faighte ag an gcara is fearr atá ag Tarlach, Seán, dul chuig an gcoirm cheoil.

6 Ní bhíonn a thuismitheoirí róghéar ar Tharlach de ghnáth.

7 Is é Tarlach an duine is óige ina rang.

8 Caoga euro atá ar na ticéid don choirm cheoil.

9 Taispeánfar Éire ag imirt i gCorn an Domhain ar an teilifís an tráthnóna a mbeidh an choirm cheoil ar siúl.

10 Seo í an choirm cheoil dheiridh i dturas domhanda an ghrúpa.

11 Ligeadh do dheirfiúr Tharlaigh, atá bliain níos sine ná é, dul chuig coirm cheoil an bhliain seo caite.

12 Chuala Tarlach go mbeidh ar a laghad leath dá rang ag dul go dtí an choirm cheoil seo.

13 Bheadh ar Tharlach breis agus caoga míle a thaisteal chun freastal ar an gcoirm cheoil.

14 Shábháil Tarlach a chuid airgead póca le tamall anuas chun go bhféadfadh sé albam nua an ghrúpa seo a cheannach.

15 Tá clú agus cáil ar an ngrúpa ceoil seo agus lucht leanúna acu ó cheann ceann na tíre.

16 Sin í an oíche a mbeidh Tarlach á chur faoi agallamh ag an ngrúpa ceoil áitiúil. Tá folúntas acu le haghaidh giotáraí.

Mé Féin

CEACHT 2

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- féidearthachtaí a léiriú
- éisteacht le scéal agus taitneamh a bhaint as
- saibhreas agus cruinneas Gaeilge a fhorbairt leis an tumadh teanga
- a scileanna grinnéisteachta a fhorbairt
- achoimre de scéal a aontú agus a scríobh mar bhall de ghrúpa
- nótaí a bhreacadh le linn dó a bheith ag éisteacht
- seanfhocal a fhoghlaim

EISEAMLÁIRÍ

1. **D'fhéadfadh (sé)** [B'fhéidir / Tharlódh] **go bhfuil an cailín** [an ghirseach] **sa chéad suíochán** [sa suíochán chun tosaigh] / **an buachaill** [an gasúr / an stócach] **leis an ngruaig** [leis an ghruaig] **rua sa suíochán** [sa tsuíochán] **deiridh** [deireanach] / **an ...** (cur síos ar dhuine ar an bpóstaer) **ag rá leis an / ag cur i gcuimhne don / ag fiafraí den / á mholadh don / ag fógairt ar an / á chur ina luí ar an duine** [té] **atá suite** [ina s(h)uí] **lena t(h)aobh** [ag a t(h)aobh / taobh leis / léi] / **trasna uaidh / uaithi / os a c(h)omhair ...** (an rud atá á rá).
Déarfainnse [Shílfinnse] **gur ar ... atá an buachaill** [an gasúr / an stócach] / **an cailín** [an ghirseach] / **an fear ag smaoineamh** [ag cuimhneamh / ag smaointiú]. / **Chearfainnse** [Mhearfainnse / Déanaim amach] **nach bhfuil a dhath beo** [aon cheo / rud ar bith / aon ní] **ar a n-intinn** [ina gceann] **acu ach** [seachas] **an choirim cheoil / ...** (an rud atá ar intinn ag an duine).
2. **Is fánach an áit a bhfaighfeá gliomach.** [Is iontach an áit a bhfaighfeá gliomach. / Is olc an áit ná geofá breac.]

ÁISEANNA

- Póstaer 2
- An scéal ar an dlúthdhiosca (Dlúthdhiosca 1, Rian 4)

CUR CHUIGE

Pléigh an póstaer leis na daltaí. Cad atá á rá ag na carachtair éagsúla, dar leis na daltaí, agus cad air a bhfuil siad ag smaoineamh? Múin an chéad eiseamláir.

Pléigh na tagairtí do Tharlach a bhí i gCeacht 1. Cad a d'fhoghlaim na daltaí faoi Tharlach ó na blúirí eolais a léigh siad sa cheacht sin? Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun éisteacht anois leis an scéal faoi Tharlach agus an choirim cheoil.

Seinn an dlúthdhiosca. Pléigh an scéal. Cén rud ba mhó ar thug na daltaí suntas dó? Cé na grúpaí a shocraigh i gCeacht 1 go n-éireodh le Tarlach dul go dtí an choirm cheoil?

Roinn na daltaí ina ngrúpaí. Mínigh dóibh go bhfuil ar gach grúpa achoimre den scéal 'Bhí an lá le Tarlach' a aontú agus a scríobh. Ná tabhair deis dóibh éisteacht leis an scéal arís go fóill.

Nuair a bheidh an achoimre scríofa ag na daltaí lig dóibh éisteacht leis an scéal arís. Iarr orthu nótaí a bhreacadh agus iad ag éisteacht de na difríochtaí atá idir an achoimre a scríobh siad agus an scéal féin. (Féach a bhfuil ráite i réamhrá an leabhair seo maidir le breacadh nótaí.) Seinn an dlúthdhiosca. Iarr ar gach grúpa a n-achóimre a léamh agus a phlé le chéile. An bhfuil siad sásta leis an achoimre a bhí scríofa acu bunaithe ar an gcéad éisteacht? An gá dóibh, dar leo féin, aon athruithe a dhéanamh? Déanaidís leasuithe más gá. Ansin déanaidís eagarthóireacht, athdhréachtú agus profú ar an achoimre agus déanaidís í a leagan amach go snasta. D'fhéadfaí áiseanna ilmheán an ranga a úsáid chuige sin. Roghnaíodh gach grúpa duine amháin chun an achoimre a léamh don rang ansin. Déanaidís cóip den achoimre le haghaidh gach dalta sa ghrúpa agus cuiridís ina bhfillteán scríbhneoireachta í mar shampla den seánra.

(Nóta faoin scríbhneoireacht: Ní féidir a bheith ag súil go gcuirfí an obair scríbhneoireachta i gcrích in aon seisiún amháin. Ba cheart deis a thabhairt do na daltaí leanúint lena gcuid scríbhneoireachta go ceann cúpla lá ar a laghad. Cinnteoidh sé sin go ndéanfar an eagarthóireacht agus an t-athdhréachtú is gá. Féach an nóta i réamhrá an leabhair seo maidir le fad na gceachtanna.)

Múin an seanfhocal 'Is fánach an áit a bhfaighfeá gliomach. [Is iontach an áit a bhfaighfeá gliomach. / Is olc an áit ná geofa breac.]'. Pléigh i gcomhthéacs an scéil é. Pléigh na comhthéacsanna eile ina n-oirfeadh an seanfhocal sin agus meall na daltaí chun é a úsáid.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- © Pléigh an chaoi a ndeachaigh Tarlach amú sa scéal. Ar tharla a leithéid do na daltaí féin riamh? Conas a mhothaigh siad ag an am? Múin más gá:

D'imigh an chaint uaim [Níor fhan fup agam / Ní raibh focal asam / Níor fhan aon fhocal agam]

le teann imní [le tréan imní / le barr eagla]. [Bhí mé caillte le himní.]

Bhí m'intinn ina chíor thuathail. [Bhí mo cheann ag casadh timpeall. / Bhí mé trína chéile.]

Bhí mearbhall [speabhraídi] **orm.**

Baineadh siar asam.

Níor fhan mothú ná arann [Níor fhan aon anam] **ionam.**

Thosaigh mé [Thosnaíos] **ag crith le faitíos** [le heagla / leis an bhfaitíos / le teann eagla / le barr scanradh].

Is beag [Ba bheag] **nár thit an t-anam asam.**

Bhí mo chroí i mo bhéal (agam).

Tháinig fuarallas orm [liom / amach tríom]. [Bhí múraíl allais liom.]

Ní raibh an oiread sin [mórán / puinn] **imní** [mairge] **orm, i ndáiríre, de bharr** [cionn is / toisc] **...(cúis).**

Ní mór a bhí ag déanamh tinnis [ag déanamh buartha] **dom mar ... (cúis).**

Ní raibh mairg (ar bith) orm. [Níor chuir sé as dom / Níor chuir sé isteach ná amach orm] **mar**
...(cúis), etc.,

de réir Ghaeilge an cheantair.

- © Abair leis na daltaí go bhfuil go leor seanfhocal sa Ghaeilge ina ndéantar tagairt d'ainmhithe, don éanlaith nó d'iasc. Iarr orthu taighde a dhéanamh agus a oiread agus is féidir leo de na seanfhocail sin a aimsiú. Abair leo a muintir sa bhaile a cheistiú chun a fháil amach an bhfuil seanfhocail (nó leaganacha malartacha de sheanfhocail) acusan nach bhfuil teacht orthu sna foinsí scríofa. D'fhéadfaí leabhar ranga a chur le chéile bunaithe ar na seanfhocail a bhailigh na daltaí.

BHÍ AN LÁ LE TARLACH (Leagan Ultach)

Bhí Tarlach tógtha. Bhí sé féin agus Lorcán ina suí i ndeireadh an bhus agus achan gháire acu. ‘An bhfuil an ticéad agat?’ arsa Lorcán. ‘Tá,’ arsa Tarlach, agus greim an fhir bháite aige air. ‘Agus bhí nuair a chuir tú an cheist chéanna orm an t-am deireanach.’ ‘Anois, ní gá duit a bheith chomh giorraisc,’ arsa Lorcán. ‘Nach minic a chailleann tú rudaí. Ní raibh mé ach ag déanamh cinnte go raibh sé agat.’ Ach charbh eagal go gcaillfeadh Tarlach an ticéad seo. Nár shaothraigh sé go crua é ar an chlár raidió ‘Seo Leat’ an tseachtain roimhe sin. Thuig sé go damanta maith go raibh an t-ádh dearg air an comórtas a bhaint agus an choimhlint ghéar a bhí ann. Is ea! Tá mise á rá leat nárbh eagal go gcaillfeadh Tarlach an ticéad céanna.

Ar a mbealach go dtí coirm cheoil sa bhaile mhór a bhí Tarlach agus Lorcán. Is iad an grúpa cáiliúil ‘Síoraí’ a bhí ag ceol agus ní raibh caint ag an aos óg ar rud ar bith le coicís ach ar an choirm cheoil seo. Bhí ráchairt mhillteanach ar an mhéid bheag ticéad a fuair an club óige agus ach gurb é an comórtas ar an raidió ní bheadh Tarlach ag gabháil ann ar chor ar bith. Bhí athair Lorcáin i measc na ndaoine fásta a bhí i mbun an chlub óige agus d’ofráil sé súil a choinneáil ar Tharlach ag an choirm cheoil, ó tharla nach bhféadfadh ceachtar dá thuismitheoirí féin a bheith leis. Ach gurb é sin is ina shuí sa bhaile a bheadh Tarlach ag coimhead ar an teilifís.

‘Do bharúil an gceolfaidh siad cuid dá gcuid seanamhrán?’ a d’fhiafraigh Lorcán de Tharlach i ndiaidh tamaill. ‘Níl an oiread sin suime agamsa sa stuif úr.’ ‘Achan seans gurb iad na hamhráin úra uilig a bheas siad a cheol,’ arsa Tarlach. ‘Déarfainn go mbeidh siad ag cur an albaim úr atá acu chun cinn. Is breá liom an ceann sin atá acu ag uimhir a haon sna cairteanna faoi láthair. Miotal trom, a mhic.’ ‘Ní maith liomsa an t-amhrán sin ar chor ar bith,’ arsa Lorcán. ‘Tá sé i bhfad róghasta agus bhodhródh an giotár leictreach thú!’ ‘Arú, an stadfaidh tú,’ arsa Tarlach. ‘Nach in an rud is fearr ar fad fán albam úr. Bímse ag bualadh ar mo ghiotár ina gcuideachta am ar bith a mbíonn siad ar an raidió. Agus ag léimtigh thart ag déanamh aithrise orthu. Dá bhfeicfeá mé! Bíonn craic ar dóigh agam.’ Bhí Tarlach i ndiaidh giotár leictreach a cheannach tamall roimhe sin agus ní raibh suim aige i rud ar bith eile ach é.

Bhí sé soiléir nach n-aontódh an bheirt le chéile ar chor ar bith fá chúrsaí ceoil. ‘Is cuma liom cad é a deir tú, a Tharlaigh,’ arsa Lorcán, ‘ach tá liricí galánta sna seanamhráin.’ ‘Ach ní bhíonn duine ar bith ag éisteacht leis na liricí,’ arsa Tarlach. Níor aontaigh siad fán phríomhcheoltóir ná fán phríomhghiotáraí ach an oiread, Lorcán ag déanamh gur réalt a bhí sa phríomhcheoltóir agus gan meas madaidh ag Tarlach air; an príomhghiotáraí Jonaí X molta go hard ag Tarlach agus é cinnte gurbh é an giotáraí ab fhearr ar an domhan, agus Lorcán den tuairim nach raibh maith ar bith ann. ‘Bhéarfainn mo dhá shuíl ar chastáil ar Jonaí X,’ arsa Tarlach. ‘D’fhéadfadh sé cúpla nod a thabhairt domh fán ghiotár leictreach.’ ‘Muise, tusa agus do chuid brionglóidí!’ arsa Lorcán. Bhí an bheirt acu ag scansáil mar sin gur shroich siad an staid.

Ar thaobh an chosáin taobh amuigh den staid bhí mangairí ag díol achan chineál rud faoin spéir: ticéadaí, t-léinte, geansaithe, bratacha, bandaí gruaige, bia agus go leor leor rudaí eile. Bhí suim ag Lorcán sna t-léinte.

‘Ceannóidh mé ceann ar an bhealach amach. Bheadh eagla orm go gcaillfinn istigh ansin í,’ ar seisean.

‘Sin plean maith,’ arsa Tarlach. ‘Tá ciall leis sin.’

Agus rinne siad a mbealach isteach sa staid.

Bhí an áit dubh le daoine.

‘Fanaigí le mo thaobh, a ghasúra,’ arsa athair Lorcáin. ‘B’fhurast duine a chailleadh sa tslua seo.’

Bhí idir shean agus óg ann – déagóirí agus daoine fásta agus corrpháiste i ngreim láimhe ag tuismitheoir. Shuigh Tarlach agus Lorcán ina gcuid suíochán agus iad ag baint lán na súl as a raibh ag gabháil ar aghaidh thart orthu.

Ba ghairid gurbh éigean do Tharlach a ghabháil go dtí an leithreas.

‘Ná déan moill ar bith anois ach tar caol díreach ar ais anseo,’ arsa athair Lorcáin.

D’imigh Tarlach leis agus é ag leanstan na gcomharthaí don leithreas. An chéad rud eile amach as coirnéal a shúile chonaic sé fear le gruaig fhada agus bandaí thart ar chaol a láimhe.

‘Bhéarfainn mionn gurb in Jonaí X,’ ar seisean ina intinn féin. ‘Ach d’fhéadfainn a bheith contráilte.’

Thiontaigh sé thart le hamharc níos fearr a fháil air. Nuair a chonaic Tarlach an tatú de leon a bhí ar ghualainn an fhir bhí a fhios aige go cinnte gur Jonaí X a bhí ann. Thosaigh sé ag déanamh ar a laoch agus súil aige go bhfaigheadh sé seans labhairt leis. Ach, faraor, nár chruinnigh an slua isteach sa mhullach ar Jonaí X. Ba ghairid nach raibh Tarlach bocht ábalta a dhath a fheiceáil. Agus nuair a scaip an slua arís ní raibh Jonaí X le feiceáil in áit ar bith ach oiread is dá slogfadh an talamh é. Ó, Tarlach bocht! Bhí a sheans caillte aige.

‘Bhuel, tá mearadh ort ag cumadh scéalta,’ a dúirt Lorcán nuair a d’inis Tarlach dó fán rud a tharla. Níor dhúirt Tarlach ní ba mhó. Cé go raibh sé briste fá mar a d’éirigh dó ba ghairid gur chaith sé as a cheann é mar bhí an ceol agus an seó ar fheabhas. Bhain an bheirt an-sásamh as – Tarlach ag ligean air féin i rith an ama go raibh sé ag bualadh ar a ghiotár leictreach agus Lorcán ag ceol na liricí i sean-ard a chinn.

Bhí an bheirt sa ghlór nuair a bhí an choirim cheoil thart.

‘Ceannóidh mé t-léine thall anseo,’ arsa Lorcán nuair a bhí siad taobh amuigh.

‘Ní bhacfaidh mise,’ arsa Tarlach. ‘Coinneoidh mé mo chuid airgid leis an albam úr a cheannach. Tchífidh mé ar an bhus thú.’

Isteach le Tarlach sa bhus. Ní raibh an tiománaí istigh go fóill ach shuigh Tarlach síos ar a sháimhín só i gcúl an bhus agus é ag cuimhneamh ar an choirim cheoil agus ar na hamhráin uilig a ceoladh. An chéad rud eile d’imigh an bus. D’amharc Tarlach thart. Go tobann thuig sé nach raibh duine ná deoraí ar an bhus ach é féin agus an tiománaí! Cá raibh achan duine? Cá raibh Lorcán? Agus athair Lorcáin? Shuigh Tarlach gan bogadh as, é ina staic le tréan eagla, gan a fhios aige cad é ba cheart dó a dhéanamh.

Stop an bus gan mhoill. Léim Tarlach amach as an suíochán agus siúd é ag déanamh ar an doras ag barr an bhus. Ach cad é seo? Cérbh iad na daoine seo a bhí ag teacht isteach ar an bhus? Baineadh an anáil de Tharlach. Ba iad seo an banna ceoil! Agus a laoch Jonaí X ar an chéad duine isteach!

‘Is iontach an áit a bhfaighfeá gliomach,’ arsa Tarlach leis féin agus a chroí ag bualadh mar a bheadh druma ann. ‘Seo anois mo sheans síniú Jonaí X a fháil!’
Tharraing sé píosa páipéir amach as a phóca agus d’iarr sé a shíniú ar Jonaí X. Chan amháin gur thug Jonaí X a shíniú dó ach d’éist sé le Tarlach ag inse fán tsuim a bhí aige ina gcuid ceoil agus fán ghiotár úr a bhí aige. Bhí Tarlach sa ghlór nuair a shínigh Jonaí X a ainm ar an albam ba úire a bhí ag an ghrúpa agus nuair a chuir sé isteach ina lámh é.

Bhí an tiománaí ag coimhhead air seo uilig.
‘Bhuel, a mhic ó,’ arsa seisean le Tarlach sa deireadh, ‘b’fhearr dúinn tusa a thabhairt ar ais go dtí do bhus féin. Sin muna bhfuil rún agat fanacht leis an dream craiceáilte seo!’
‘Ó, a Dhia, nár dheas!’ arsa Tarlach agus é ag gáire.
Nuair a shroich siad clós na mbusanna bhí Lorcán agus a athair ag siúl anonn is anall agus cuma inmíoch orthu.
‘Cá raibh tú?’ arsa an bheirt as béal a chéile nuair a chonaic siad Tarlach ag déanamh orthu.
‘Nár iarr mé ort fanacht le mo thaobh!’ arsa athair Lorcáin. ‘An bhfuil a fhios agat go raibh mé réidh le scairteadh ar na Gardaí?’
‘Tá mé buartha,’ arsa Tarlach. ‘Is é an rud a tharla ná go ndeachaigh mé isteach sa bhus chontráilte.’
‘Seo. Isteach leat go gasta,’ arsa athair Lorcáin leis go feargach. ‘Tá tú ag cur moille ar an bhus. Ní thig liom mo shúil a thógáil díot soicind amháin féin.’

‘Cad é an gheallamansaíocht a bhí ort?’ arsa Lorcán nuair a bhí siad ina suí ar an bhus.
‘Bhí m’athair ar mire leat.’
‘Arú, fuist,’ arsa Tarlach. ‘Bhí mé díreach ag fáil cúpla nod ó Jonaí X fán ghiotár leictreach.’
‘Bhí, muise,’ arsa Lorcán. ‘Tá tú ar shiúl chun an diabhair ghlan ag cumadh bréag, a Tharlaigh.’
‘Má tá anois,’ arsa Tarlach, ‘cad é seo?’
Agus shín sé cóip d’albam úr ‘Síoraí’ chuig a chara.
‘An gcreideann tú anois mé?’ arsa Tarlach agus aoibh ó chluas go cluas air. ‘Fan go n-inseoidh mé duit ...’

BHÍ AN LÁ LE TRAOLACH (Leagan Muimhneach)

Bhí sceitimíní ar Thraolach. Bhí sé féin agus Lorcán ina suí i ndeireadh an bhus agus cad é gáire orthu.

‘An bhfuil do thicéad agat?’ arsa Lorcán.

‘Tá,’ arsa Traolach, agus greim an fhir bháite aige ar a thicéad. ‘Agus bhí nuair a chuiris an cheist chéanna orm ó chianaibhín chomh maith.’

‘Dhera, ní gá duit a bheith chomh ciotrúnta,’ arsa Lorcán. ‘Nach minic rudaí caillte agat. Ní rabhas ach ag déanamh deimhin de nach raibh an ticéad caillte agat.’

Ach beag an baol go gcaillfeadh Traolach an ticéad áirithe seo. Nár bhuaigh sé é ar an gclár raidió ‘Seo Leat’ an tseachtain roimis sin. Thuig sé go rímhaith go raibh an-seans leis an comórtas a bhuachtaint agus an iomaíocht ghéar a bhí ann. Is ea! Táimse á rá leat gur bheag an baol go gcaillfeadh Traolach an ticéad.

Ar a slí go dtí an gcoirm cheoil sa bhaile mór a bhí Traolach agus Lorcán. Is iad an grúpa cáiliúil ‘Síoraí’ a bhí ag seinnt agus ní raibh aon chaint ag an ndream óg ar faic le coicís ach ar an gcoirm cheoil. Bhí sciob sceab ar an ladhar ticéad a fuair an club óige agus mura mbeadh an comórtas ar an raidió ní bheadh Traolach ag dul ann in aon chor. Bhí athair Lorcáin i measc na ndaoine fásta a bhí i bhfeighil an chlub óige agus thairg sé súil a choimeád ar Thraolach ag an gcoirm cheoil, ós rud é nach bhféadfadh aon duine dá thuismitheoirí féin dul ann. Mura mbeadh san is suite ag baile a bheadh Traolach ag faire ar an dteilifís.

‘An ndéarfá go seinnfidh siad aon cheann dá gcuid seanamhrán?’ a d’fhiafraigh Lorcán de Thraolach tar éis tamaill. ‘Níl an oiread san suime agamsa sa stuif nua.’

‘Gach aon tseans gurb iad na hamhráin nua ar fad a bheidh á seinnt acu,’ arsa Traolach.

‘Déarfainn go mbeidh siad ag cur an albaim nua atá acu chun cinn. Is breá liom an t-amhrán atá acu ag uimhir a haon sna cairteacha faoi láthair. Miotal trom, a mhic.’

‘Ní maith liomsa an t-amhrán san in aon chor,’ arsa Lorcán. ‘Tá sé i bhfad róthapaidh agus bhodhródh an giotár leictreach tú!’

‘Dhera, cuir uaim,’ arsa Traolach. ‘Nach in é an rud is fearr ar fad faoin albam nua. Bímse ag seinnt in éineacht leo ar mo ghiotár aon uair a bhíonn siad ar an raidió. Agus ag pramsáil timpeall ag déanamh aithrise orthu. Dá gcíféá mé! Bíonn an-chraic ar fad agam.’

Bhí giotár leictreach ceannaithe ag Traolach tamall roimis sin agus ní raibh aon tsuim aige in aon ní eile na laethanta so.

Bhí sé soiléir nach n-aontódh an bheirt acu le chéile in aon chor maidir le cúrsaí ceoil.

‘Is cuma liom cad a deireann tú, a Thraolaigh,’ arsa Lorcán, ‘ach tá liricí iontacha sna seanamhráin.’

‘Ach ní bhíonn éinne ag éisteacht leis na liricí,’ arsa Traolach.

Níor aontaíodar faoin bpríomhamhránaí ná faoin bpríomhghiotáraí ach an oiread, Lorcán ag ceapadh gur réalt a bhí sa phríomhamhránaí agus gan meas madra ag Traolach air; an príomhghiotáraí Jonaí X molta go hard na spéire ag Traolach agus é siúráilte gurbh é an seinnteoir giotáir ab fhearr ar domhan é, agus Lorcán den dtuairim nárbh fhiú faic é.

‘Thabharfainn mo dhá shúil ar bhualadh le Jonaí X,’ arsa Traolach. ‘D’fhéadfadh sé cúpla nod a thabhairt dom faoin ggiotár leictreach.’

‘Bí ag taibhreamh leat!’ arsa Lorcán.

Lean an bheirt acu orthu ag piocadh ar a chéile mar sin go dtí gur bhaineadar amach an staid.

Le hais an chosáin taobh amuigh den staid bhí gach aon tsaghas á ndíol ag na mangairí: ticéadaí, t-léinte, geansaithe, bratacha, bandaí gruaige, bia agus fuilleach rudaí eile. Bhí suim ag Lorcán sna t-léinte.

‘Ceannóidh mé ceann ar an tslí abhaile. Bheadh eagla orm go gcaillfinn istigh ansan í,’ arsa é sin. ‘Sin an-phlean,’ arsa Traolach. ‘Luíonn sé le ciall.’

Agus leanadar orthu isteach sa staid.

Bhí an áit dubh le daoine.

‘Fanaig’ in aice liomsa, a bhuachaillí,’ arsa athair Lorcáin. ‘D’fhéadfadh duine dul amú anso go bog.’

Bhí idir shean agus óg ann – déagóirí agus daoine fásta agus greim láimhe ag fo-leanbh ar a thuismitheoir. Shuigh Traolach agus Lorcán ina gcuid suíochán agus iad ag baint lán na súl as a raibh ag titim amach ina dtimpeall.

Ba ghearr gur theastaigh ó Thraolach dul don leithreas.

‘Ná dein aon mhoill anois ach tar díreach thar n-ais anso,’ arsa athair Lorcáin.

D’imigh Traolach leis agus é ag leanúint na gcomharthaí don leithreas. An chéad rud eile, amach as cúinne a shúl chonaic sé fear le gruaig fhada air agus mórán Éireann bandaí timpeall ar a rosta.

‘Thabharfainn an leabhar gurb in é Jonaí X,’ arsa é sin ina aigne féin. ‘Ach d’fhéadfadh dul amú a bheith orm.’

D’iompigh sé timpeall chun go bhfaigheadh sé radharc níos fearr air. Nuair a chonaic Traolach an tatú de leon a bhí ar ghualainn an fhir bhí a fhios aige go siúráilte gurbh é Jonaí X a bhí ann. Thosaigh sé ag déanamh ar a laoch agus é ag súil go bhfaigheadh sé seans labhairt leis. Ach, mo léan géar, nár fháisc an slua timpeall ar Jonaí X. Ba ghearr nach raibh Traolach ábalta ar aon ní a fheiscint thairis a nguailí. Agus nuair a scaip an slua arís ní raibh aon radharc ar Jonaí X.

Ó, a Mhuire Mháthair! Bhí a sheans caillte aige.

‘Ní théann aon stad ort ach ag cumadh,’ a dúirt Lorcán nuair a d’inis Traolach dó cad a thit amach.

Ní dúirt Traolach a thuilleadh. Cé go raibh díomá air ba ghearr gur dhein sé dearmad air mar bhí an ceol agus an seó go hiontach ar fad. Bhain an bheirt acu an-sásamh as – Traolach ag ligint air féin i rith an ama go raibh a ghiotár leictreach á sheinnt aige agus Lorcán ag canadh na liricí in ard a chinn is a ghutha.

Bhí an bheirt acu chomh sásta le rí nuair a bhí deireadh leis an gcoirm cheoil.

‘Ceannóidh mé t-léine anso thall,’ arsa Lorcán nuair a bhíodar lasmuigh.

‘Ní bhacfadsa,’ arsa Traolach. ‘Coimeádfaidh mé greim ar mo chuid airgid chun go bhféadfainn an t-albam nua a cheannach. Cífidh mé ar an mbus tú.’

Isteach le Traolach sa bhus. Ní raibh an tiománaí ann fós ach shuigh Traolach síos ar a sháimhín só i ndeireadh an bhus agus é ag cuimhneamh ar an gcoirm cheoil agus ar na hamhráin éagsúla a canadh. Bhog an bus. D’fhéach Traolach ina thimpeall. Go tobann thuig sé nach raibh duine ná deoraí ar an mbus seachas é féin agus an tiománaí! Cá raibh gach éinne? Cá raibh Lorcán? Agus athair Lorcáin? Shuigh Traolach ansan gan cor as, é ina staic le teann eagla, gan a fhios aige cad ba cheart a dhéanamh.

Stop an bus gan aon mhoill. Léim Traolach amach as an suíochán agus siúd leis i dtreo bharr an bhus. Ach cad é seo? Cérbh iad so a bhí ag teacht isteach ar an mbus? Níor fhan focal ag Traolach. B’iad an banna ceoil a bhí ann! Agus a laoch Jonaí X ar an gcéad duine isteach!

‘Is olc an áit ná geofá breac,’ arsa Traolach leis féin agus a chroí ag bualadh go tréan. ‘Is é seo mo sheans anois agam síniú Jonaí X a fháil!’

Tharraing sé píosa páipéir amach as a phóca agus d’iarr sé ar Jonaí X é a shíniú. Ní hamháin gur thug Jonaí X a shíniú dó ach d’éist sé go haireach agus Traolach ag cur síos ar an suim a bhí aige sa cheol agus ar an ngiotár nua a bhí aige. Bhí ardáthas ar Thraolach nuair a shínigh Jonaí X a ainm ar an albam ba dhéanaí a bhí ag an ngrúpa agus nuair a shín sé chuige é.

Bhí an tiománaí bus ag faire air seo ar fad.

‘Bhuel, a mhic ó,’ a dúirt sé le Traolach ar deireadh, ‘b’fhearr dúinn tusa a thabhairt thar n-ais go dtí do bhus féin. Sin é mura bhfuil sé i gceist agat fanacht in éineacht leis an ndream craiceáilte so!’

‘Is trua nach bhféadfainn,’ arsa Traolach agus é ag gáire.

Nuair a bhaineadar amach clós na mbusanna bhí Lorcán agus a athair ag siúl sall is anall agus cuma shuaite orthu.

‘Cá rabhais?’ arsa an bheirt acu in éineacht nuair a chonaiceadar Traolach ag déanamh orthu.

‘Nár thugas rabhadh duit agus sinn ag dul isteach san áit!’ arsa athair Lorcáin. ‘An bhfuil a fhios agat gur chuas i ngiorracht scread asail de fios a chur ar na Gardaí?’

‘Tá brón orm,’ arsa Traolach. ‘Is ann a chuas isteach sa bhus neamhcheart trí dhearmad.’

‘Seo. Isteach leat tapaidh,’ arsa athair Lorcáin leis go borb. ‘Tá tú ag cur moille ar an mbus. Ní fhéadfainn mo shuíl a bhaint díot ar feadh soicind amháin féin.’

‘Cad a bhí ar bun agat, a phleidiú?’ arsa Lorcán nuair a bhíodar ina suí ar an mbus. ‘Bhí m’athair le ceangal.’

‘Dhera, tóg bog é,’ arsa Traolach. ‘Is ann a bhíos ag fáil cúpla nod ó Jonaí X faoin ngiotár leictreach.’

‘Bhís, leis!’ arsa Lorcán. ‘Ní théann aon stad ort ach ag cumadh, a Thraolaigh.’

‘Más ea, mar sin,’ arsa Traolach, ‘cad é seo?’

Agus shín sé cóip d’albam nua ‘Síoraí’ go dtí a chara.

‘An gcreideann tú anois mé?’ arsa Traolach agus leathgháire air. ‘Fan go ndéarfaidh mé leat ...’

BHÍ AN LÁ LE TARLACH (Leagan Connachtach)

Bhí bís ar Tharlach. Bhí sé féin agus Lorcán ina suí sna suíocháin cúil ar an mbus agus cár gáire ó chluas go drioball orthu.

‘An bhfuil do thicéad agat?’ a deir Lorcán.

‘Tá,’ a deir Tarlach, agus greim an fhir bháite aige ar a thicéad. ‘Agus bhí nuair a chuir tú an cheist chéanna orm cheana.’

‘Dhera, ní call ar bith duit a bheith chomh cantalach,’ a deir Lorcán. ‘Nach minic leat rudaí a chailleadh. Ní raibh mé ach ag déanamh cinnte de nach raibh an ticéad curtha amú agat.’

Ach beag an baol go gcaillfeadh Tarlach an ticéad áirithe seo. Nár shaothraigh sé go maith é ar an gclár raidió ‘Seo Leat’ an tseachtain roimhe sin. Thuig sé go rímhaith go raibh an t-ádh dearg air an comórtas a ghnóthachtáil agus an iomaíocht ghéar a bhí ann. Is ea! Tá mise á rá leat gur bheag an baol go gcaillfeadh Tarlach an ticéad.

Ar a mbealach go dtí coirm cheoil sa mbaile mór a bhí Tarlach agus Lorcán. Is iad an grúpa cáiliúil ‘Síoraí’ a bhí ag casadh agus ní raibh caint ag an dream óg ar thada le coicís ach ar an gcoirm cheoil. Bhí sciob sceab ar an slám ticéad a fuair an club óige agus murach an comórtas ar an raidió ní bheadh Tarlach ag gabháil ann beag ná mór. Bhí athair Lorcáin i measc na ndaoine fásta a bhí i bhfeighil ar an gclub óige agus thairg sé súil a choinneáil ar Tharlach ag an gcoirm cheoil, tharla nach bhféadfadh ceachtar dá thuismitheoirí féin a bheith i láthair. Murach sin is suite sa mbaile a bheadh Tarlach ag breathnú ar an teilifís.

‘Meas tú an gcasfaidh siad aon chuid dá gcuid seanamhrán?’ a d’fhiafraigh Lorcán de Tharlach tar éis scaithimh. ‘Níl an oiread sin suime agamsa sa stuif nua.’

‘Chuile sheans gurb iad na hamhráin nua ar fad a bheas siad a chasadh,’ a deir Tarlach.

‘Déarfainn go mbeidh siad ag cur an albaim nua atá acu chun cinn. Is aoibhinn liom an t-amhrán sin leo atá ag uimhir a haon sna cairteacha faoi láthair. Miotal trom, a mhac.’

‘Ní thaitneodh an t-amhrán sin liomsa ar chor ar bith,’ a deir Lorcán. ‘Tá sé i bhfad rósciobtha agus bhodhródh an giotár leictreach thú!’

‘Dhera, an stopfaidh tú,’ a deir Tarlach. ‘Nach in é an rud is fearr ar fad faoin albam nua. Bímse ag casadh in éineacht leo ar mo ghiotár aon uair a bhíonn siad ar an raidió. Agus ag pramsáil thart ag déanamh aithrise orthu. Dá bhfeicfeá mé! Bíonn an-chraic go deo agam.’

Bhí giotár leictreach ceannaithe ag Tarlach tamall roimhe sin agus ní raibh suim aige i rud ar bith eile na laethanta seo.

Bhí sé soiléir nach n-aontódh an bheirt le chéile ar chor ar bith maidir le cúrsaí ceoil.

‘Is cuma liom céard a deir tú, a Tharlaigh,’ a deir Lorcán, ‘ach tá liricí iontacha sna seanamhráin.’

‘Ach ní bhíonn aon duine ag éisteacht leis na liricí,’ a deir Tarlach.

Níor aontaíodar faoin bpríomhamhránaí ná faoin bpríomhghiotáraí ach an oiread, Lorcán ag ceapadh gur réalt a bhí sa bpríomhamhránaí agus gan meas madaidh ag Tarlach air; an príomhghiotáraí Jonaí X molta go hard na spéire ag Tarlach agus é cinnte gurbh é an seinnteoir giotáir ab fhearr ar domhan é, agus Lorcán den tuairim nach raibh maith de thada ann.

‘Thabharfainn mo dhá shúil ar chastáil le Jonaí X,’ a deir Tarlach. ‘D’fhéadfadh sé cúpla nod a thabhairt dom faoin giotár leictreach.’

‘Muide, an stopfaidh tú, tusa agus do chuid brionglóidí!’ a deir Lorcán.

Choinnigh an bheirt orthu ag cocaireacht mar sin gur shroicheadar an staid.

Le taobh an chosáin taobh amuigh den staid bhí chuile ní faoin spéir á ndíol ag mangairí: ticéid, t-léinte, geansaithe, bratacha, bandaí gruaige, bia agus go leor leor eile. Bhí suim ag Lorcán sna t-léinte.

‘Ceannóidh mé ceann ar an mbealach abhaile. Bheadh faitíos orm go gcaillfinn istigh ansin í,’ ar seisean.

‘Sin an-phlean,’ a deir Tarlach. ‘Bheadh ciall i do leithéide.’

Agus choinnigh siad orthu isteach sa staid.

Bhí an áit breac le daoine.

‘Coinnígí an chos liomsa, a bhuachaillí,’ a deir athair Lorcáin. ‘D’fhéadfadh duine dul amú anseo go héasca.’

Bhí idir shean agus óg ann – déagóirí agus daoine fásta agus corrghasúr i ngreim láimhe ag tuismitheoir. Shuigh Tarlach agus Lorcán ina gcuid suíochán agus iad ag baint lán na súl as a raibh ag tarlú thart timpeall orthu.

Ba ghearr go gcaithfeadh Tarlach a ghabháil chuig an leithreas.

‘Ná bí ag moilleadóireacht anois ach tar caol díreach ar ais anseo,’ a deir athair Lorcáin.

D’imigh Tarlach leis agus é ag leanacht na gcomharthaí don leithreas. An chéad rud eile amach as coirnéal a shúl chonaic sé fear le gruaig fhada air agus slám mór bandaí timpeall ar a rosta.

‘Thabharfainn an leabhar gurb in é Jonaí X,’ ar seisean ina intinn féin. ‘Ach d’fhéadfadh dul amú a bheith orm.’

Chas sé thart le go bhfaigheadh sé amharc ceart air. Nuair a chonaic Tarlach an tatú de leon a bhí ar ghualainn an fhir bhí a fhios aige go cinnte gurbh é Jonaí X a bhí ann. Thosaigh sé ag déanamh ar a laoch agus chuile shúil aige go bhfaigheadh sé seans labhairt leis. Ach, mo léan géar, nár fháisc an slua isteach sa mullach ar Jonaí X. Ba ghearr nach raibh Tarlach in ann tada a fheiceáil thar a nguailí. Agus nuair a scaip an slua arís ní raibh dé ar Jonaí X. Ó, bhó, bhó! Bhí a sheans caillte aige.

‘Tá an diabhal ort ag cumadh,’ a dúirt Lorcán nuair a d’inis Tarlach dó faoin rud a tharla.

Níor dhúirt Tarlach ní ba mhó. Cé gur airigh sé diomúch ba ghearr gur chaith sé san aer é mar bhí an ceol agus an seó thar barr uileag. Bhain an bheirt an-sásamh as – Tarlach ag ligean air féin i gcaitheamh an ama go raibh a ghiotár leictreach á chasadh aige agus Lorcán ag casadh na liricí in ard a chinn.

Bhí ríméad an domhain mhóir orthu nuair a bhí an choirn cheoil thart.

‘Ceannóidh mé t-léine thall anseo,’ a deir Lorcán nuair a bhíodar taobh amuigh.

‘Ní bhacfaidh mise,’ a deir Tarlach. ‘Coinneoidh mé mo chuid airgid le go mbeidh mé in ann an t-albam nua a cheannach. Feicfidh mé ar an mbus thú.’

Isteach le Tarlach sa mbus. Ní raibh an tiománaí ann fós ach shuigh Tarlach síos ar a sháimhín só i gcúl an bhus agus é ag cuimhneamh ar an gcoirn cheoil agus ar na hamhráin éagsúla a casadh. Thosaigh an bus ag imeacht. Bhreathnaigh Tarlach thart air. Go tobann thuig sé nach raibh duine ná deoraí ar an mbus ach é féin agus an tiománaí! Cá raibh chuile dhuine? Cá raibh Lorcán?

Agus athair Lorcáin? Shuigh Tarlach gan corraí, é ina staic le teann faitís, gan a fhios aige céard ba cheart dó a dhéanamh.

Stop an bus gan mhoill. Léim Tarlach amach as an suíochán agus siúd leis i dtreo barr an bhus. Ach céard é seo? Cérbh iad na daoine seo a bhí ag teacht ar an mbus? Níor fhan fup ag Tarlach.

B’iad an banna ceoil a bhí ann! Agus a laoch Jonaí X ar an gcéad duine isteach!

‘Is fánach an áit a bhfaighfeá gliomach,’ a deir Tarlach leis féin agus a chroí ag bualadh go tréan.

‘Seo é mo sheans anois síniú Jonaí X a fháil!’

Tharraing sé píosa páipéir aníos as a phóca agus d’iarr sé a shíniú ar Jonaí X. Ní hamháin gur thug Jonaí X a shíniú dó ach d’éist sé go haireach agus Tarlach ag cur síos ar an suim a bhí aige sa gceol agus ar an ngiotár nua a bhí aige. Bhí dhá chroí ag Tarlach nuair a shínigh Jonaí X a ainm ar an albam ba nua a bhí ag an ngrúpa agus nuair a shín sé chuige é.

Bhí an tiománaí bus ag faire air seo ar fad.

‘Bhuel, a mhic ó,’ a dúirt sé le Tarlach ar deireadh, ‘b’fhearr dúinn tusa a thabhairt ar ais go dtí do bhus féin. Sin mura bhfuil rún agat fanacht in éineacht leis an dream craiceáilte seo!’

‘Faraor nach bhféadfainn,’ a deir Tarlach agus é ag gáire.

Nuair a shroich siad clós na mbusanna bhí Lorcán agus a athair ag siúl anonn is anall agus cuma na himní orthu.

‘Cá raibh tú?’ a deir an bheirt as béal a chéile nuair a chonaic siad Tarlach ag déanamh orthu.

‘Nár chuir mé fainic ort agus muid ag dul isteach san áit!’ a deir athair Lorcáin. ‘An bhfuil a fhios agat go ndeachaigh sé gar dom fios a chur ar na Gardaí?’

‘Tá brón orm,’ a deir Tarlach. ‘Is é an chaoi a ndeachaigh mé isteach ar an mbus mícheart de dhearmad.’

‘Seo. Isteach leat go beo,’ a deir athair Lorcáin leis go borb. ‘Tá tú ag coinneáil moille ar an mbus. Ní féidir liom mo shúil a bhaint díot ar feadh soicind amháin féin.’

‘Céard a bhí ar bun agat, a phleidhce?’ a deir Lorcán nuair a bhí siad ina suí ar an mbus. ‘Bhí m’athair le ceangal.’

‘Dhera, fan agat féin,’ a deir Tarlach. ‘Is é an chaoi a raibh mé ag fáil cúpla nod ó Jonaí X faoin ngiotár leictreach.’

‘Bhí, muis,’ a deir Lorcán. ‘Tá an diabhal uileag ort ag cumadh, a Tharlaigh.’

‘Má tá anois,’ a deir Tarlach, ‘céard é seo?’

Agus shín sé cóip d’albam nua ‘Síoraí’ chuig a chara.

‘An gcreideann tú anois mé?’ a deir Tarlach agus straois go cluas air. ‘Fan go n-inseoidh mé duit ...’

Mé Féin

CEAHT 3

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- scéal a athinsint mar a d'inseodh carachtar ar leith é
- rólaithris a ullmhú agus a thaifeadadh mar bhall de ghrúpa
- measúnú a dhéanamh ar a Ghaeilge labhartha féin agus ar Ghaeilge an ghrúpa a bhfuil sé páirteach ann
- cruinneas cainte a fhorbairt

EISEAMLÁIRÍ

1. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad i mbun plé agus aisteoireachta:

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 2) (Dlúthdhiosca 1, Rian 4)

CUR CHUIGE

Téigh siar ar an scéal 'Bhí an lá le Tarlach' (Ceacht 2). Roghnaigh ceathrar daltaí chun an scéal a insint mar a d'inseodh Tarlach féin é. Lig don chéad dalta tosú. Iarr air stopadh tar éis tamaill agus lig don dara dalta leanúint ar aghaidh leis an scéal. Lean ar aghaidh ar an mbonn sin nó go mbeidh an scéal ar fad inste.

Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun deireadh an scéil 'Bhí an lá le Tarlach' (Ceacht 2) a athrú agus rólaithris a bhunú ar an deireadh nua. Mínigh dóibh nár oibrigh rudaí amach go rómhaith do Tharlach sa leagan nua seo den scéal. Iarr orthu an deireadh nua a thosú ag **'Shuigh Tarlach** [Traolach] **gan corraí** [gan bogadh as / gan cor as], **é ina staic le teann faitís** [le tréan eagla / le teann eagla], **gan a fhios aige céard** [cad é / cad] **ba cheart (dó) a dhéanamh.**

Roinn na daltaí ina ngrúpaí de cheathrar chun an deireadh nua a chumadh. Abair leo go gcaithfidh ról lárnach a bheith ag Tarlach é féin sa scéal i gcónaí ach go bhfuil rogha acu maidir leis an triúr carachtar eile a bheidh ann. Is féidir leo daoine nach bhfuil luaite sa scéal ar chor ar bith a tharraingt isteach, de réir mar a oireann. Iarr ar na grúpaí deireadh nua don scéal a aontú agus nótaí a bhreacadh de na heachtraí a thit amach, dar leo. Iarr orthu smaoineamh freisin ar

nathanna nó focail a bheadh úsáideach dóibh ina rólaithris agus nótaí a bhreacadh díobh sin fosta. Déanaidís na páirteanna a roinnt agus an rólaithris a chleachtadh ansin. Éist leis na daltaí agus iad i mbun plé agus aisteoireachta. Breac nóta maidir le haon deacrachtaí cruinnis atá acu. Breac síos freisin na príomhnathanna / an stór focal atá de dhíth orthu. Bunaigh mioncheacht i ndeireadh an tseisiúin ar na riachtanais chomónta atá ag na daltaí.

Nuair atá siad sásta lena rólaithris iarr ar gach grúpa iad féin a thaifeadadh. Abair leo éisteacht leis an taifeadadh ansin agus féinmheasúnú a dhéanamh ar a gcuid Gaeilge. Ansin iarr ar na grúpaí leagan atá níos foirfe ó thaobh na teanga de a thaifeadadh, má bhíonn gá leis.

Seinn na taifeadtaí ar fad don rang. Iarr ar na daltaí a dtuairimí a thabhairt maidir le rólaithris na ngrúpaí éagsúla. Cuiridís iad i gcomparáid le chéile.

FORLEATHNÚ

- © Tabhair deis do na daltaí éisteacht leis an scéal ‘Bhí an lá le Tarlach’ (Ceacht 2) i gceann de na canúintí eile agus cuid de na nathanna nach n-úsáidtear go coitianta ina gceantar féin a aithint ann. Cláraigh na nathanna ba mhó ar chuir na daltaí spéis iontu.

- © Pléigí an rún díospóireachta seo:

Déanann [Níonn] na liricí a bhíonn i gcuid de na hamhráin phopcheoil dochar do pháistí.

Ansin iarr ar na daltaí a fháil amach cén dearcadh atá ag a muintir sa bhaile ar an ábhar seo agus cén chúis a bhfuil an dearcadh sin acu. Pléigí an dearcadh a léirigh a muintir an lá dár gcionn.

- © Taispeáin an póstaer a théann leis an scéal ‘Bhí an lá le Tarlach’ (Ceacht 2) do na daltaí. Abair leo go bhfuil cúpla nóiméad acu chun gach a bhfuil ann a mheabhrú. Ansin clúdaigh an póstaer agus iarr ar dhaltaí aonair cur síos leanúnach a dhéanamh ar a bhfuil sa phictiúr. Bíodh comórtas agaibh chun teacht ar an té is faide a labhraíonn go leanúnach gan athrá a dhéanamh.

Mé Féin

CEAHT 4

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- féinmheasúnú a dhéanamh ar a chuid buanna
- tuairisciú
- foclóir a úsáid chun teacht ar théarmaíocht agus chun cruinneas litrithe a chinntiú
- liosta a scríobh
- téarmaíocht a bhaineann leis an gceol a fhoghlaim

EISEAMLÁIRÍ

1. **Déarfainn go bhfuil féith an cheoil ionam** [go bhfuil mianach an cheoil ionam / go bhfuil luí agam leis an gceol]. **Ceapaim** [Sílim / Is dóigh liom] **go bhfuil mé** [go bhfuilim] **thar barr** [ar fheabhas / go hiontach / go maith] / **réasúnta** [measartha maith / sách maith / maith go leor] (**ag casadh** [ag bualadh / ag seinm / ag seinnt]) **ar an ...** (gléas ceoil) / **ag gabháil fhoinn** [ag amhránaíocht / ag canadh / ag casadh amhráin / ag amhrán].
Ní cheapaim [Ní shílim / Ní dóigh liom] **féin go bhfuil féith an cheoil ionam. Níl mé** [Nílim] **thar mholadh beirte / Níl maith ná maoín** [maith ar bith beo] **liom** [ionam] **ag an gceol** [chuig an gceol / chuig an cheol] / **ag** [chuig] **an amhránaíocht.** [Níl aon chríoch orm chun ceoil / chun amhránaíochta.]

CUR CHUIGE

Faigh amach faoin taithí atá ag na daltaí ar a bheith ag seinnt uirlisí ceoil. Pléigh na huirlisí éagsúla a sheinneann siad agus aon ranganna ceoil ar a mbíonn siad ag freastal.

Faigh amach an gceapann na daltaí go bhfuil féith an cheoil iontu féin. An bhfuil mórán dul chun cinn á dhéanamh acu ina gcuid ceachtanna ceoil, dar leo? Múin an eiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun oibriú ina mbeirteanna chun liosta a chur le chéile de théarmaíocht a bhaineann leis an gceol. Iarr ar gach grúpa téama ar leith a roghnú, e.g. ceol hip hap, rudaí a bhaineann leis an ngiotár, cineálacha drumáí. Spreag iad le foclóirí agus áiseanna eile a úsáid chun an téarmaíocht agus litriú na bhfocal a chinntiú, e.g. *Leabhar Mór an Eolais*, *An Foclóir Beag*, *English-Irish Dictionary*, *Foclóir Gaeilge-Béarla*, *An Foclóir Ceoil*, www.focal.ie. Bíodh comórtas agaibh chun teacht ar an mbeirt a mbíonn an liosta is faide scríofa go cruinn acu taobh istigh de thréimhse ama ar leith.

Imir cluiche ‘leadóg focal’ bunaithe ar ainmfhocail a bhaineann le cúrsaí ceoil. Tabhair beirt daltaí a bhí ag obair le chéile ar liosta focal os comhair an ranga chun an cur chuige a léiriú. Abradh Dalta A ainmfhocal amháin a bhaineann leis an téama ar a bhfuil an liosta bunaithe.

Abradh Dalta B ainmfhocal eile a bhaineann leis an téama. Leanaidís ar aghaidh mar sin go dtí nach féidir le duine acu smaoineamh ar ainmfhocal eile a bhaineann leis an téama. Beidh an bua ag an dalta deireanach a smaoinigh ar ainmfhocal. Níl cead athrá a dhéanamh ar na focail. Bíodh daltaí eile an ranga mar mholtóirí. Déan amhlaidh le beirteanna eile. D'fhéadfaí chomh maith iarraidh ar na beirteanna grinnstaidéar a dhéanamh ar liosta a chuir grúpa eile le chéile agus an cluiche 'leadóg focal' a imirt bunaithe orthu sin.

(**Nóta:** D'fhonn an cluiche a dhéanamh níos dúshlánaí d'fhéadfaí iarraidh ar na daltaí na hainmfhocail a litriú chomh maith.)

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- ☉ Faigh amach an mbaineann na daltaí taitneamh as a bheith ag foghlaim agus ag cleachtadh ceoil agus as a bheith ag amhránaíocht. Múin más gá:

Is aoibhinn liom [Is breá liom] **a bheith ag canadh** [ag casadh amhráin / ag gabháil fhoinn / ag ceol] / **ag seinm** [ag seinnt / ag casadh] **ceoil** / **ag cleachtadh ceoil**. [Is é an rud is ansa liom ar domhan ná amhrán a rá.]

Airím ar mo sháimhín só ag gabháil fhoinn. / **Airím go bhfuil mé sna flaithis nuair a bhím ag gabháil fhoinn.**

Thabharfainn an lá is an oíche ag seinnt ceoil / ag cleachtadh ceoil.

Níorbh fhearr liom rud ná bheith ag seinnt / ag amhrán.

Nár lige Dia uaim é (mar cheol).

Ní lú liom an sioc ná [Is é díol an diabhail é / Is túisce a chuirfínn mo chos sa tine ná] **a bheith ag seinm** [ag seinnt / ag casadh / ag bualadh] **ceoil**.

Tá an ghráin dhearg agam ar bheith ag amhrán.

Ní bhíonn aon fhonn orm a bheith ag seinnt. [Ní mór an fonn a bhíonn orm a bheith ag seinnt.]

...(de réir thuairiscí na ndaltaí), etc.,

de réir Ghaeilge an cheantair.

- ☉ Iarr ar na daltaí a muintir sa bhaile a cheistiú chun teacht ar nathanna a úsáidtear chun amhránaí nó ceoltóir a ghríosú. Pléigh agus cláraigh na nathanna sin sa rang. Múin más gá:

Croch suas é!

Dia (go deo) leat!

Maith an bhean / an fear!

Ardfhear! / Ardbhean!

Nár lagaí Dia thú!

An-deas!

Mé Féin

CEAHT 5

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

- Freastal ar riachtanais chumarsáide an dalta aonair

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- ceisteanna bunaithe ar scéal a chumadh le linn dó a bheith ag éisteacht leis
- cruinneas scríofa a fhorbairt
- foclóir a úsáid chun teacht ar théarmaíocht agus chun cruinneas litrithe a chinntiú
- obair dalta eile a mheas
- ceisteanna a chur agus a fhreagairt
- nathanna úsáideacha a fhoghlaim
- a chumas samhlaíochta a fhorbairt
- cruinneas cainte a fhorbairt
- píosa scríbhneoireachta a bhunú ar nath as scéal

EISEAMLÁIRÍ

1. Nathanna úsáideacha as an scéal le roghnú ag an múinteoir:

(Nóta: Tabhair tús áite do nathanna a mbeidh deis ag na daltaí úsáid rialta a bhaint astu, e.g. **Bhí sciob sceab** [ráchairt mhillteanach] **ar ....** agus **Thabharfainn** [Bhéarfainn] **mo dhá shúil ar ....**)

---

2. Le roghnú ag an múinteoir de réir riachtanais na ndaltaí agus iad ag cur agus ag freagairt na gceisteanna:

ÁISEANNA

- An scéal ar an dlúthdhiosca (as Ceacht 2) (Dlúthdhiosca 1, Rian 4)

CUR CHUIGE

Abair leis na daltaí go bhfuil siad chun deich gceist a chumadh faoin scéal 'Bhí an lá le Tarlach' (Ceacht 2) agus go mbeidh na ceisteanna á gcur acu ar dhalt eile. Iarr orthu nótaí a bhreacadh nuair a bheidh siad ag éisteacht leis an dlúthdhiosca de na ceisteanna ba mhaith leo a chur. Seinn an dlúthdhiosca. Seinn arís é má éilíonn na daltaí é.

Tabhair am do na daltaí na nótaí atá breactha acu a scríobh i bhfoirm ceisteanna iomlána agus iad a chur in eagar. Díriú a n-aird ar an tábhacht a bhaineann le cruinneas ó thaobh na gceisteanna de. Iarr orthu foclóirí, e.g. *An Foclóir Beag*, *English-Irish Dictionary*, *Foclóir Gaeilge-Béarla* agus www.focal.ie, a úsáid chun an téarmaíocht agus an litriú a chinntiú. Mar chuid den eagarthóireacht iarr orthu a gcuid ceisteanna a thabhairt le léamh do dhalta eile chun go dtabharfaí breithiúnas ar an gcruinneas gramadaí, litrithe agus poncaíochta iontu. Déanaidís breis eagarthóireachta, más gá, bunaithe ar an mbreithiúnas sin.

Lig do na daltaí páirtí a roghnú. Abair leo na ceisteanna atá ullmhaithe acu a chur ar a chéile agus a fhreagairt ó bhéal. Tabhair deis dóibh siúd atá á iarraidh éisteacht leis an dlúthdhiosca chun na freagraí a sheiceáil. Éist leis na daltaí agus iad ag cur agus ag freagairt na gceisteanna. Breac nóta maidir le haon deacrachtaí cruinnis atá acu. Breac síos freisin na príomhnathanna / an stór focal atá de dhíth orthu. Bunaigh mioncheacht i ndeireadh an tseisiúin ar na riachtanais chomónta atá ag na daltaí.

Roghnaigh nathanna as an scéal ‘Bhí an lá le Tarlach’ le múineadh. Iarr ar dhaltaí éagsúla iad a scríobh ar chairt le cabhair an ranga. Iarr ar na daltaí ansin giota scríbhneoireachta a dhéanamh bunaithe ar cheann de na nathanna as an scéal. Bíodh an rogha ag gach dalta maidir leis an seánra ina scríobhfaidh sé. Scríobhadh na daltaí dréacht dá saothar ar dtús. Déanaidís eagarthóireacht, athdhréachtú agus profú air ansin agus déanaidís é a leagan amach go snasta. Moltar áiseanna ilmheán an ranga a úsáid chuige sin. Má tá na daltaí sásta lena saothar iarr orthu é a léamh do dhalta eile nó do dhuine fásta. Cuiridís ina bhfillteán scríbhneoireachta é ansin mar shampla den seánra.

Téigh siar ar aon eiseamláir a raibh deacracht ag na daltaí léi.

FORLEATHNÚ

- © Iarr ar na daltaí taifeadadh d’amhráin a thaitníonn leo a thabhairt isteach sa rang. D’fhéadfaí éisteacht leis na hamhráin sa rang agus plé a dhéanamh ar bhrí na liricí. (**Nóta:** Moltar don mhúinteoir na liricí a sheiceáil ar dtús.) Múin más gá:

Tá liricí breátha / barrúla [greannmhara] / **aisteacha** [aite] / **amaideacha** [seafóideacha / simplí] / ... (aidiachtaí eile) **san amhrán sin.**

Chuaigh na liricí i bhfeidhm [i gcionn] **go mór ormsa. Chuirfeadh sé uaigneas / cumha / mearbhall / déistean** [samhnas] / ... (mothúcháin eile) **ort a bheith ag éisteacht leo.**

Tá an-chuma ar an amhrán sin.

Tá dul maith le liricí an amhráin sin.

Is deacair [Tá sé deacair / Tá sé ag cinnt orm] **na focail** [na focla] **a dhéanamh amach.** [Tá na focail doiléir.]

Níl ciall ná réasún [brí ná dealramh / brí ar bith] **leis na liricí sin.** [Níl mé in ann bun ná barr a fháil ar fhocail an amhráin sin. / Nílím ábalta tóin ná ceann a dhéanamh de na focail (san amhrán sin).]

Níl aon liricí [puinn liricí / liricí ar bith] **san amhrán sin.**

Ní bheadh meas madra [meas madaidh] **agamsa ar na liricí atá san amhrán sin.**

Chuirfeadh na liricí sin an capall ón gcoirce.

Liricí gan dealramh atá san amhrán sin.

Ar airigh [Ar rhothaigh / Ar chuala] **tú a leithéid de ráiméis** [d’amaidí] **riamh i do shaol?**

Nach gcumfainn féin liricí níos fearr ná iad sin! etc.,

de réir Ghaeilge an cheantair.

- © Múin nathanna a d'fhéadfaí a úsáid chun cur síos a dhéanamh ar amhránaí maith nó ar amhránaí nach bhfuil chomh maith sin, e.g:

Is mór an spórt [Is breá le mo chroí / Is deas liom / D'ardódh sé do chroí] **a bheith ag éisteacht leis.**

Sheasfainn sa sneachta ag éisteacht léi ag gabháil fhoinn. [D'éireoinn san oíche ag éisteacht léi.]

Níl lé ar bith air.

Níl a sárú le fáil. [Níl cur síos ar bith uirthi.]

Thug sé leis an t-amhrán go breá [Thug sé an t-amhrán go maith leis], **bail ó Dhia air.**

Bíonn an t-amhrán sin ag ...(ainm) **chomh maith** [fosta / freisin] **agus is fearr i bhfad í á chanadh** [is fearr i bhfad í á chasadh [á cheol] / tá sé i bhfad níos fearr aici / casann sí i bhfad níos fearr é].

Déarfainnse nach bhfuil an leagan sin (den amhrán) chomh maith (ná leath chomh maith) le leagan ...(ainm amhránaí eile).

Chuaigh sé amú sna línte. / D'fhág sí cuid de na focail amach. / D'fhág sí véarsa nó dhó ar lár.

An Scoil Seo Againne

CUID 1: TAIGHDE - STAIR NA SCOILE

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuairisciú
- cur lena eolas agus lena thuiscint ar an saol
- taighde a dhéanamh mar bhall de ghrúpa
- teacht ar eolas cruinn
- a chumas cognaíoch a fhorbairt
- forbairt a dhéanamh ar a chumas léitheoireachta agus labhartha
- nótaí a bhreacadh

EISEAMLÁIRÍ

1. ... an t-ainm atá ar an scoil seo againne. [... ainm na scoile seo againne.] **Bunaíodh an scoil sa bhliain** [sa mbliain] ... (bliain). ... (uimhir) **daltaí a bhí ar rolla na scoile an bhliain ar bunaíodh í. Tógadh foirgneamh nua** [úr] / **Cónascadh an scoil le** ... (ainm scoile) / **Cuireadh síneadh** [giota eile / píosa breise / breis] **leis an scoil / Lonnaíodh an scoil ar shuíomh** [ar láthair] **nua** [úr] **sa bhliain** [sa mbliain] ... (bliain). / ... (eolas atá ag na daltaí faoi dhátaí tábhachtacha i stair na scoile).
Níl a fhios agamsa mórán [Ní fheadarsa puinn] / **an oiread sin / faic** (na ngrást [na fríde]) [a dhath (beo [riamh]) / rud ar bith / tada (ar bith beo)] **faoi stair na scoile.**

ÁISEANNA

- Foinsí eolais faoi stair na scoile, e.g. foireann na scoile / daoine a raibh baint acu le bunú na scoile / daoine a d'fhreastail ar an scoil nó a mhúin sa scoil / rollaí na scoile / grianghraif / leabhráin / irisí
- Foclóirí
- Áiseanna ilmheán an ranga

CUR CHUIGE

(**Nóta:** Treoirínte garbha atá sna míreanna seo a leanas maidir le conas tabhairt faoi obair thionscadail leis an rang. Ba cheart don mhúinteoir na treoirínte a mhúnlú, agus cur leo, bunaithe ar a thaithí féin ar obair den sórt sin. Beidh an cur chuige a roghnóidh an múinteoir ag brath ar a thaithí féin agus ar an gcur chuige is fearr a oirfidh, dar leis, do na daltaí áirithe a bheidh ag tabhairt faoin tionscadal.)

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun dul i mbun taighde chun eolas a bhailiú faoin scoil seo agaibh féin. Abair leo go ndéanfaidh siad é sin in dhá chuid ag tosú le stair na scoile. Mínigh

chomh maith go mbainfidh siad úsáid as toradh an taighde sin níos déanaí agus iad ag cur tionscadail le chéile faoin teideal ‘An Scoil Seo Againne’.

Faigh amach cad atá ar eolas cheana féin ag na daltaí faoi stair na scoile seo agaibh féin. Múin an eiseamláir. Iarr ar dhaltaí aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Réamhobair

Cláraigh an t-eolas atá ag na daltaí cheana féin maidir le stair na scoile. Pléigh na bearnaí atá san eolas sin. Céard iad na nithe ar cheart tuilleadh eolais a fháil fúthu, dar leis na daltaí? An bhfuil moltaí acu maidir le foinsí eolais? An bhfuil moltaí acu maidir leis an gcur chuige, e.g. conas an rang a roinnt chun dul i mbun taighde? Liostaigh na moltaí praiticiúla atá ag na daltaí maidir leis an eolas ba cheart a bhailiú, na foinsí eolais agus an cur chuige.

Pléigh an bealach is éifeachtaí agus is cúirtéisí chun iarraidh ar dhaoine a bhfuil eolas acu faoi stair na scoile an t-eolas sin a chur ar fáil don tionscadal. Pléigh leis na daltaí chomh maith na slite éagsúla atá ann chun an t-eolas atá ag na daoine sin a bhailiú agus a chlárú, e.g. iarraidh ar an duine féin giota a scríobh, físeán a dhéanamh den duine agus é á chur faoi agallamh ag dalta, tuairisc ó bhéal nó tuairisc scríofa a thabhairt don ghrúpa taighde faoin eolas a thug an duine in agallamh. Beidh an obair sin ag brath, gan amhras, ar na háiseanna a bheidh ar fáil do na daltaí agus iad i mbun an tionscadail.

Pléigh an tábhacht a bhaineann le deimhniú firicí chun a chinntiú gur eolas cruinn a bheidh ar fáil don tionscadal. Cé na foinsí atá molta ag na daltaí a bhféadfaí brath go hiomlán orthu ó thaobh cruinnis de, dar leo?

(Nóta faoi fhoinsí eolais: Beidh cuid éigin de na foinsí eolais a úsáidfí na daltaí i mBéarla. Sula dtugann siad faoi ábhar atá scríofa i mBéarla a úsáid, b’fhiú roinnt plé a dhéanamh leo ar cheird an aistitheora agus ar an tslí ar cheart na príomhsmaointe sa téacs Béarla a aistriú go Gaeilge seachas a bheith ag aistriú focal ar fhocal. Caithfear glacadh leis gur rud dúshlánach é seo do na daltaí. B’fhiú, mar sin, na gnéithe seo a leanas a phlé leo:

- Is minic a úsáidtear focail éagsúla i dteangacha éagsúla chun an rud céanna a rá, e.g. sa Ghaeilge déarfá ‘Níl bun ná barr leis sin’ ach sa Bhéarla ní déarfá go deo ‘There is no top nor bottom to that’. Déarfá ‘That makes no sense’. Cuir liosta samplaí dá leithéid le chéile le cabhair an ranga. Má tá daltaí sa rang a bhfuil teangacha eile acu d’fhéadfaí roinnt samplaí ó na teangacha sin a chur leis an liosta.
- Is minic a bhíonn ord na bhfocal éagsúil i dteangacha éagsúla, e.g. sa Bhéarla déarfá ‘My name is Ciara’ ach ní déarfá go deo i nGaeilge ‘Mo ainm is Ciara’. Má tá páistí sa rang a bhfuil teangacha eile acu roghnaigh abairt shimplí agus faigh amach conas í a rá ina dteangacha siúd. Ansin iarr ar na daltaí a thug na samplaí iad a aistriú focal ar fhocal go Gaeilge chun éagsúlacht ord na bhfocal sna teangacha éagsúla a léiriú.
- Má bhíonn eolas le haistriú agat ó theanga amháin go teanga eile is minic gur fiú giota beag den eolas a léamh sa bhunteanga, an téacs sa bhunteanga a chur uait, agus ansin an t-eolas a scríobh sa sprioctheanga. Cinnteoidh sé sin go n-aistireoidh tú na smaointe atá sa téacs agus nach mbeidh na focail aonair a úsáidtear ná ord na bhfocal ag cur isteach ort.)

Taighde

Roinn na daltaí ina ngrúpaí de réir mar a oireann don rang agus don taighde áirithe seo. Cuir cóipeanna d'fhoclóirí agus d'fhoinsí eolais scríofa a bhaineann le hábhar ar fáil dóibh. Tabhair deis dóibh an obair thaighde a phleanáil agus ról gach dalta sa ghrúpa a dheimhniú. Má tá rún ag na daltaí daoine a chur faoi agallamh chun eolas a fháil don tionscadal cinntigh go dtuigeann siad gur gá na ceisteanna a bheith ullmhaithe ag an ngrúpa agus scríofa amach roimh ré.

De réir mar atá an obair thaighde ag dul ar aghaidh cuir i gcuimhne do na daltaí fíricí a sheiceáil agus taifead a choinneáil ar na foinsí eolais ar fad a d'úsáid siad. Pléigh aon deacrachtaí a d'eascair as foinsí eolais a bheith ag teacht salach ar a chéile.

Ó am go chéile iarr ar na grúpaí tuairisc a thabhairt don rang nó do ghrúpa eile ar an dul chun cinn atá á dhéanamh acu agus ar aon fhadhbanna atá tagtha chun cinn. An bhfuil moltaí ag grúpaí eile nó ag daltaí aonair a chabhródh leo?

Ní bhainfidh na daltaí úsáid as gach dá bhfuil sna foinsí scríofa agus iad ag obair ar a dtionscadal. Mar an gcéanna, seans maith nach mbainfidh siad úsáid as gach eolas a thugann na daoine a chuirtear faoi agallamh. Beidh orthu nótaí a scríobh, mar sin, lena léiriú cén t-eolas a bheidh in úsáid sa tionscadal. Pléigh an bealach le nótaí maithe a scríobh. Cuir i gcuimhne do na daltaí go mbeidh ar na daoine eile sa ghrúpa a bheith in ann a gcuid nótaí a léamh agus, dá réir sin, gur gá cúram breise a dhéanamh den néatacht.

Glactar leis, dar ndóigh, nach mbeidh gach grúpa críochnaithe lena gcuid taighde ag an am céanna.

IARBAIR

- Pléigh éifeacht an chur chuige a bhí in úsáid ag na grúpaí agus aon cheachtanna a d'fhoghlaim siad ó bheith i mbun taighde agus ag obair ina ngrúpaí, mar chabhair don chéad chuid eile den tionscadal.
- Pléigh na cúiseanna a bhí leis na cinntí a rinne an grúpa maidir le heolas áirithe a úsáid sa tionscadal nó a fhágáil ar lár.

An Scoil Seo Againne

CUID 2: TAIGHDE - AN SCOIL SA LÁ ATÁ INNIU ANN

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tuairisciú
- cur lena eolas agus lena thuiscint ar an saol
- taighde a dhéanamh mar bhall de ghrúpa
- teacht ar eolas cruinn
- a chumas cognaíoch a fhorbairt
- forbairt a dhéanamh ar a chumas léitheoireachta agus labhartha
- nótaí a bhreacadh

EISEAMLÁIRÍ

1. ... (ainm) **an t-ainm atá ar phríomhoide / ar leas-phríomhoide / ar rúnaí / ar ... (daoine atá fostaithe sa scoil) [Is é / Is í ... (ainm) príomhoide / ...] na scoile seo againne. Beirt / triúr / ceathrar / ... (uimhir phearsanta) atá ar fhoireann mhúinteoireachta na scoile i mbliana. Is é / Is í ... (ainm) atá ag múineadh [ag teagasc] rang ... (uimhir) faoi láthair [i láthair na huaire]. ... (líon daltaí) daltaí [scoláirí] atá ar rolla na scoile i mbliana / ... (cur síos ar nithe éagsúla a bhaineann le pearsanra na scoile).**
2. ... (ainm) **an t-ainm atá ar an scoil seo againne. Tá an scoil suite [tógtha / lonnaithe] sa(n) / i(n) ... (baile / ceantar). Scoil bheag / Scoil mhór atá inti. / ... (cur síos ar an bhfoirgneamh). / Is é mana na scoile (ná) '...' (mana). / Seo iad [Is iad seo] na háiseanna / na ... (nithe eile) atá againne sa scoil: ... (cur síos ar nithe éagsúla a bhaineann leis an scoil). ... (eolas eile maidir leis an scoil de réir thuairiscí na ndaltaí).**

ÁISEANNA

- Foinsí eolais faoin scoil mar atá sí anois, e.g. suíomh gréasáin na scoile / leabhráin / irisí / nuachtáin áitiúla / foireann na scoile / baill de bhord bainistíochta nó de choistí eile na scoile
- Foclóirí
- Áiseanna ilmheán an ranga

CUR CHUIGE

Mínigh do na daltaí go bhfuil sibh chun breis taighde a dhéanamh agus eolas a bhailiú faoin scoil seo againn féin mar atá sí i láthair na huaire. Nuair a bheidh an taighde sin déanta acu déanfaidh siad an t-eolas a fhí isteach le toradh a gcuid taighde ar stair na scoile chun tionscadal a chur i láthair faoin teideal 'An Scoil Seo Againne'.

Faigh amach céard atá ar eolas ag na daltaí faoi na daoine éagsúla a bhfuil baint acu leis an scoil faoi láthair. Múin an chéad eiseamláir. Iarr ar dhaltá aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir. Ansin faigh

amach céard atá ar eolas ag na daltaí faoi láthair na scoile agus rudaí eile a bhaineann leis an scoil. Múin an dara heiseamláir. Iarr ar dhaltá aonair tuairisciú mar atá san eiseamláir.

Réamhobair

Cláraigh an t-eolas a thug na daltaí san eiseamláir maidir leis an scoil mar atá sí anois. Pléigh na bearnaí atá san eolas sin. Céard iad na nithe ar cheart tuilleadh eolais a fháil fúthu, dar leis na daltaí? An bhfuil moltaí acu maidir le foinsí eolais? Cé na foinsí atá molta acu a bhféadfaí brath go hiomlán orthu ó thaobh cruinnis de, dar leo? Liostaigh na moltaí praiticiúla atá ag na daltaí maidir leis an eolas ba cheart a bhailiú agus na foinsí eolais is fearr.

Pléigh an cur chuige is éifeachtaí agus is cúirtéisí chun eolas a bhailiú ó fhoireann na scoile agus ó dhaoine eile a bhfuil eolas ar leith acu faoin scoil. Pléigh na slite is fearr chun an t-eolas atá ag na daoine sin a chlárú leis na háiseanna atá ar fáil daoibh. An bhfuil moltaí ag na daltaí faoi chomhthéacsanna ina mbeadh sé inmholta do ghrúpaí comhoibriú le chéile?

Taighde

Cuir na daltaí sna grúpaí céanna a bhí ann le haghaidh Chuid 1 den taighde (Stair na scoile). Cuir cóipeanna d'fhoclóirí agus d'fhoinsí eolais scríofa a bhaineann le hábhar ar fáil dóibh. Iarr orthu a gcuid oibre a phleanáil agus aon athruithe is gá a dhéanamh ar a modh oibre / a rólanna i gcomhthéacs a dtaithí i gCuid 1 den taighde.

Glactar leis, dar ndóigh, nach mbeidh gach grúpa críochnaithe lena gcuid taighde ag an am céanna.

Modh a roghnú don chur i láthair

Pléigh leis an rang na bealaí éagsúla inar féidir tionscadal a chur i láthair, e.g. físeán a dhéanamh, leathanach gréasáin a dhearadh, tuairisc ó bhéal a thabhairt, ócáid a eagrú, sceitse a léiriú, taispeántas sleamhnán a chur i láthair, cur i láthair i bhfoirm ealaíne nó ceardaíochta a dhéanamh, nó cur i láthair scríofa a dhéanamh. An bhfuil tuairimí eile ag na daltaí féin chun cur leo sin? Pléigh na buntáistí agus na míbhuntáistí a bhaineann le gach modh acu. Mínigh do na daltaí gur féidir meascán acu sin a úsáid dá gcur i láthair chomh maith.

Iarr ar na grúpaí plé a dhéanamh ar na modhanna éagsúla a d'fhéadfaidís a roghnú chun a dtionscadal a chur i láthair. Cuir i gcuimhne dóibh gur gá an t-ábhar atá bailithe acu faoi stair na scoile a fhí isteach anois leis an ábhar atá bailithe acu faoin scoil sa lá atá inniu ann. Iarr orthu modh amháin nó cúpla modh a roghnú. Bunaídís a rogha ar an úsáid a cheapann siad a d'fhéadfaidís a bhaint as an ábhar scríofa / taifeadta atá bailithe acu agus as aon phictiúr, léarscáil, léaráid, grianghraf, etc., atá faighte acu.

Meall iad chun a oiread úsáide agus is féidir a bhaint as áiseanna ilmheán an ranga agus cur i láthair an tionscadail á ullmhú acu.

IAROBair

- Pléigh éifeacht an chur chuige a bhí in úsáid ag na grúpaí agus aon cheachtanna a d'fhoghlaim siad ó bheith i mbun taighde agus ag obair ina ngrúpaí, mar chabhair don chéad chuid eile den tionscadal.

An Scoil Seo Againne

CUID 3: CUR I LÁTHAIR – AN SCOIL SEO AGAINNE INNÉ AGUS INNIU

CUSPÓIRÍ / FEIDHMEANNA TEANGA

Ba chóir go gcuirfí ar chumas an dalta:

- tionscadal a chur le chéile mar bhall de ghrúpa
- ábhar cruthaitheach a scríobh ag eascairt as téama tionscadail
- tionscadal a chur i láthair mar bhall de ghrúpa

ÁISEANNA

- Foclóirí
- Áiseanna ilmheán an ranga

CUR CHUIGE

Mínigh do na daltaí go bhfuil siad chun obair ar chur i láthair a ullmhú sa cheacht seo. Pléigh na gnéithe éagsúla a bhainfidh leis an gcuid sin den obair.

Eagarthóireacht agus Cleachtadh

Cinntigh go dtuigeann na daltaí an tábhacht a bhaineann le hobair ar ardchaighdeán – i gcás obair ó bhéal agus obair scríofa. Gríosaigh iad lena gcuid oibre féin a mheas go criticiúil agus tuairimí daoine eile a lorg ina leith, seachas a bheith ag brath i gcónaí ar threoir an mhúinteora. An bhfuil bealaí a bhféadfaidís a gcuid oibre a fheabhsú? An bhfuil an t-eolas atá curtha le chéile acu go dtí seo spéisiúil agus an bhfuil sé á chur i láthair go soiléir agus go tarraingteach? An bhfuil dóthain eolais á thabhairt faoi na gnéithe éagsúla atá i gceist leis an tionscadal? An bhfuil an iomarca eolais á thabhairt faoi ghnéithe ar leith? Pléigh aon cheisteanna eile a thagann chun cinn a bhaineann le measúnú oibre.

Spreag na daltaí chun eagarthóireacht agus athdhréachtú a dhéanamh ar aon chodanna den tionscadal a bheidh á gcur i láthair i bhfoirm scríofa agus profú a dhéanamh orthu nuair atá siad sásta leo. Spreag iad chun cleachtadh a dhéanamh ar aon chodanna den tionscadal a bheidh á gcur i láthair ó bhéal agus chun leasuithe a chur i bhfeidhm de réir mar is gá.

An dóigh leis na daltaí féin go bhfuil na codanna scríofa den tionscadal maisithe agus leagtha amach acu ar bhealach tarraingteach? An bhfuil ealaín, léaráidí, pictiúir nó clónna ar leith a d'fhéadfaidís a úsáid chun an leagan amach a fheabhsú? Má tá ábhar grafach acu nach bhfuil ceannscríbhinn / foscríbhinn ag dul leis iarr ar na daltaí ceannscríbhinn / foscríbhinn oiriúnach a chumadh lena aghaidh.

Iarr ar na grúpaí liosta a chur lena dtionscadal de na foinsí eolais ar bhain siad úsáid astu agus de na daoine a chabhraigh leo.

Cinntigh go dtugtar neart ama do na daltaí chun a gcuid tionscadal a thabhairt chun barr foirfeachta. Glactar leis, dar ndóigh, nach mbeidh gach grúpa críochnaithe ag an am céanna.

Obair Chruthaitheach

Mínigh do na daltaí go bhfuil sé i gceist go ndéanfaidh gach grúpa roinnt obair chruthaitheach ar an téama 'An scoil sa lá atá inniu ann' mar chuid dá dtionscadal. Roghnaíodh gach grúpa an seánra / na seánraí den obair chruthaitheach ba mhaith leo tabhairt fúthu agus cé acu daltaí aonair nó cúpla dalta i bpáirt a thabharfaidh fúthu. Nuair atá an obair chruthaitheach ullmhaithe acu ba cheart dóibh í a fhí isteach leis an gcuid eile dá gcur i láthair don tionscadal.

Iarr ar na daltaí roinnt ábhar scríofa nó ealaíne ar an téama 'An scoil seo againne' a bhailiú ó dhaltai na ranganna eile le cabhair ó mhúinteoirí na ranganna sin. Cuiridís an t-ábhar a bhailítear leis na tionscadail.

An Cur i Láthair

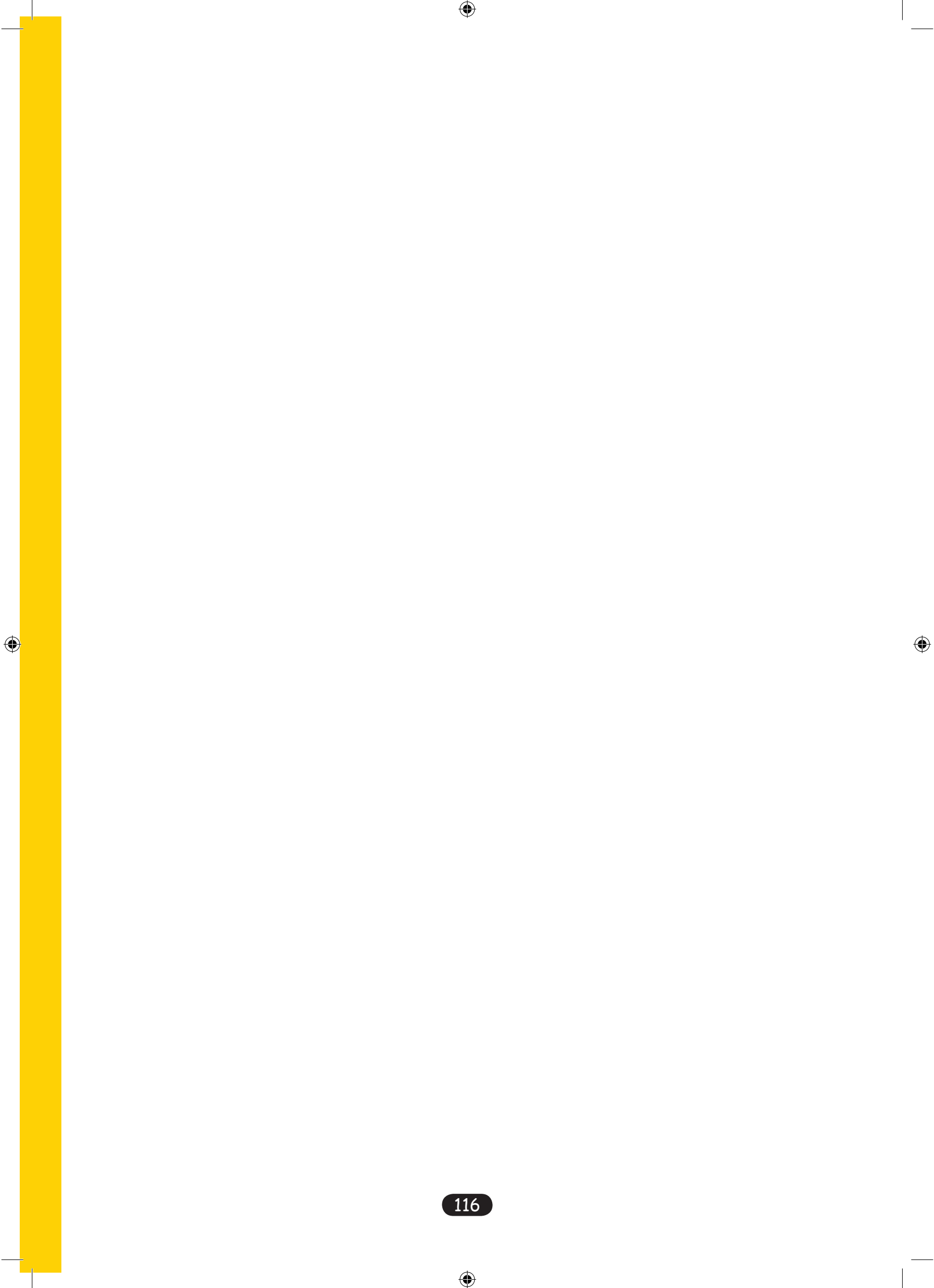
Nuair atá a gcuid taighde déanta ag na grúpaí, modh roghnaithe acu don chur i láthair agus an cur i láthair ullmhaithe acu tabhair deis dóibh a dtionscadal a chur i láthair do dhaltai agus do mhúinteoirí na scoile, agus do na tuismitheoirí má oireann sé. Nuair atá an tionscadal curtha i láthair ag na grúpaí meall an lucht féachana chun ceisteanna a chur orthu faoi. Mura n-oireann sé na tuismitheoirí a bheith ag an gcur i láthair d'fhéadfaí iad a chur ar an eolas faoin tionscadal trí thaifeadadh a dhéanamh ar an gcur i láthair nó, i gcás tionscadail scríofa, iris nó suíomh gréasáin a chur le chéile.

IAROBÁIR

- Faigh amach cén chuid den eolas nua a bhailigh na daltaí faoin scoil ba mhó a spreag a suim. An raibh rudaí a chuir iontas orthu? Iarr orthu cúiseanna a thabhairt lena bhfreagraí.
- Roghnaigh roinnt fadhbanna comónta, e.g. stór focal, comhréir, gramadach, a bhí ag na daltaí agus iad i mbun plé sna grúpaí, ag tuairisciú don rang nó ag cur gnéithe den tionscadal i láthair ó bhéal. Múin agus cláraigh iad sin mar eiseamláirí.
- Díriú ar ghnéithe den phoncaíocht nó den ghramadach a dteastaíonn uait aird na ndaltaí a dhíriú orthu, go háirithe gnéithe a bhfuil tagairt ar leith dóibh sa tionscadal seo. D'fhéadfaí, mar shampla, díriú ar chuid d'aimsirí an bhriathair agus patrúin litrithe a aimsiú iontu, nó díriú ar an gcopail. Cuir giota de théacs foilsithe a bhfuil samplaí díobh sin iontu ar an scáileán agus bunaigh mioncheacht air.
- Roghnaigh daltaí chun teachtaireacht ríomhphoist nó litir bhuíochais a scríobh thar ceann an ranga chuig daoine a thug cabhair daoibh leis an tionscadal.
- Iarr ar gach grúpa buíochas a ghlacadh le daltaí agus le múinteoirí na ranganna a chuir ábhar ar fáil dá dtionscadal. D'fhéadfaidís buíochas a ghlacadh le gach duine acu ó bhéal nó cártaí buíochais a dheardh le tabhairt dóibh.
- Roinn na daltaí ina mbeirteanna. Iarr orthu eachtra thábhachtach i saol na scoile a roghnú agus comhrá a tharla lena linn, dar leo, a chumadh agus a scríobh. D'fhéadfaidís é a scríobh i bhfoirm agallamh beirte nó lúibín dá mba mhian leo.
- Iarr ar na daltaí ceann de na himeachtaí móra i stair na scoile a roghnú. Scríobhaidís an dialann a samhlaíonn siad a scríobh duine a bhí lárnach san imeacht sin.
- Roghnaigh daltaí a ligfidh orthu gur iriseoirí iad atá ag déanamh agallamh raidió nó teilifíse le príomhoide na scoile sa lá atá inniu ann. Tabhair am dóibh na ceisteanna a réiteach roimh ré agus leag béim ar chruinneas na teanga. Roghnaigh daltaí eile leis na ceisteanna a fhreagairt agus déan na hagallaimh a thaifeadadh.

- Roghnaigh grúpa chun ceisteanna a chumadh bunaithe ar an scoil seo agaibh féin. Úsáid na ceisteanna le haghaidh chomórtas ‘Tráth na gCeist’. Cinntigh cruinneas na gceisteanna agus na bhfreagraí.
- Faigh amach céard iad na fadhbanna a bhí ag na daltaí nuair a bhí an taighde nó an cur i láthair ar bun acu. Conas a chuaigh siad i ngleic leis na fadhbanna sin? Céard a d’fhoghlaim siad a chabhróidh leo an chéad uair eile a bheidh siad i mbun tionscadail? An bhfuil aon mholtaí ag na grúpaí dá chéile bunaithe ar a dtaithí féin?
- Pléigh aon deacrachtaí idirphearsanta a tháinig chun cinn de bharr daltaí a bheith ag obair ina ngrúpaí. Gríosáigh iad chun na cúiseanna a bhí lena gcuid deacrachtaí a aithint. Pléigh straitéisí a d’fhéadfaí a úsáid chun dul i ngleic leis na deacrachtaí a bhí acu. Meall iad chun teacht ar réiteach iad féin seachas a bheith ag brath ar an múinteoir le comhairle a chur orthu.
- Déan athbhreithniú ar an gcur chuige ó thús deireadh tú féin mar chabhair don chéad tionscadal eile.

Fite Fuaite - Eolas don Mhúinteoir

Foclóirí

Luaitear anseo is ansiúd in Fite Fuaite, e.g. ar leathanach 3, gur cheart don dalta foclóir a úsáid chun litriú a sheiceáil, chun gramadach a sheiceáil nó chun sainmhíniú a lorg ar fhocal. B'fhiú don mhúinteoir a chuid daltaí a spreagadh chun úsáid a bhaint as foclóirí go rialta sa rang Gaeilge agus mar ghnáthchuid den saol laethúil chomh maith. Moltar go mbeadh teacht ag na daltaí ar fhoclóirí go héasca sa scoil. Tá sé ghníomhaíocht dar teideal 'Obair Foclóra Duitse!' curtha ar fáil in Fite Fuaite chun na slite éagsúla inar féidir foclóirí a úsáid a chur i láthair na ndaltaí.

Ní bheidh gach focal sa leabhar seo, ná i leabhair eile Séideán Sí, ar fáil sna foclóirí úd a cuireadh ar fáil go speisialta don bhunscoil, e.g. *Foclóir 3 don aos óg* (An Gúm). Moltar, mar sin, go dtabharfaí deis do na daltaí go rialta úsáid a bhaint as foclóirí nár ullmhaíodh go speisialta do lucht bunscoile, e.g. *An Foclóir Beag* (Gaeilge-Gaeilge), *Foclóir Uí Dhónaill* (Gaeilge-Béarla) agus *www.focal.ie* (foclóir téarmaíochta ar líne). Is fiú go mór deis a thabhairt do na daltaí go leor foclóirí éagsúla a láimhseáil, dul i dtaithí ar bheith ag cuardach eolais iontu agus comparáid a dhéanamh idir an cur chuige atá sna foclóirí éagsúla.

LEATHANACH 14

Tá sampla i Leagan 2 den bhealach a n-úsáidtear an réamhfhocal 'do' agus an t-alt ag teacht ina dhiaidh i gcanúint Chúige Mumhan, i.e. don gcluiche. Má thagann an cheist chun cinn b'fhiú a mhíniú do dhaltaí a bhfuil taithí acu ar shéimhiú a fheiceáil sa chomhthéacs sin, i.e. don chluiche, gur urú a bhíonn ansin i nGaeilge na Mumhan agus gur dócha go dtiocfaidh siad ar shamplaí eile dá leithéid ina gcuid léitheoireachta amach anseo. B'fhiú a lua leo chomh maith, áfach, nach mór cloí le nós amháin, i.e. séimhiú nó urú, agus nár cheart an dá rud a mheascadh in aon téacs amháin.

LEATHANACH 17

Níl aon tinteán mar do thinteán féin.
Is glas iad na cnoic i bhfad uainn.

LEATHANACH 19

Isteach le Séarlaí **de** léim sa díog. Thug sé aghaidh ar Dhónall ar dtús. Nuair a bhí sé cinnte nach raibh cnámh briste aige thóg sé suas **go** cúramach ar an bhrúach é agus chuir a sheaicéad timpeall air chun é **a** choinneáil teolaí. Ansin d'fhéach Séarlaí le cuidiú leis an phónaí. Bhí Dónall **ag** caoineadh go fóill.

'A Bheirí! A Bheirí!'

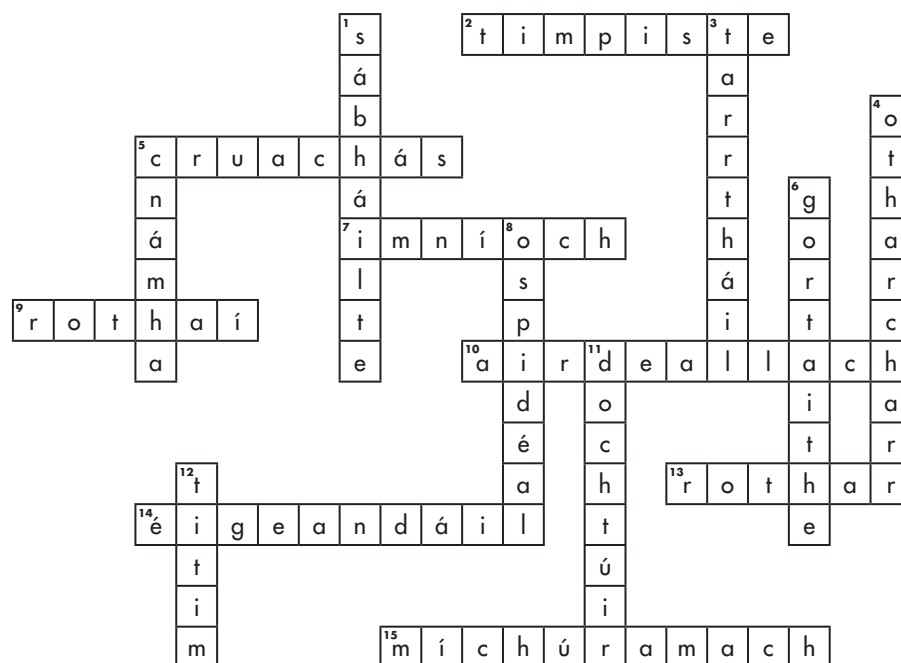
'Bí i **do** thost, a leanbh. Tá an pónaí greamaithe go holc,' arsa Séarlaí.

Stop Dónall den olagón **nuair** a thuig sé **cad** é mar a bhí. D'amharc sé síos agus a chroí **ina** bhéal.

Bhí deacracht ag Séarlaí **an** pónaí a chur ar a cosa mar bhí sí ceaptha idir tortóga móra. Bhrúigh sé **agus** tharraing sé. Bhí an t-allas ag titim de, é féin agus an pónaí ina líbíní báite. Bhí dreach **an** bháis ar Dhónall leis an eagla agus é **ina** sheasamh ar an bhrúach. Ach, sa deireadh, d'éirigh **leis** an phónaí na cosa **a** chur fúithi. Bhí **an** t-ainmhí bocht tugtha traochta, ach bhí **sí** slán.

Tá samplaí sa téacs seo den bhealach a n-úsáidtear réamhfhocail áirithe agus an t-alt ag teacht ina ndiaidh i gcanúint Chúige Uladh, e.g. ar an bhrúach, leis an phónaí. Má thagann an cheist chun cinn b'fhiú a mhíniú do dhaltaí a bhfuil taithí acu ar urú a fheiceáil sa chomhthéacs sin, i.e. ar an mbrúach, leis an bpónaí, gur séimhiú a bhíonn ansin i nGaeilge Uladh agus gur dócha go dtiocfaidh siad ar shamplaí eile dá leithéid ina gcuid léitheoireachta amach anseo. B'fhiú a lua leo chomh maith, áfach, nach mór cloí le nós amháin, i.e. urú nó séimhiú, agus nár cheart an dá rud a mheascadh in aon téacs amháin.

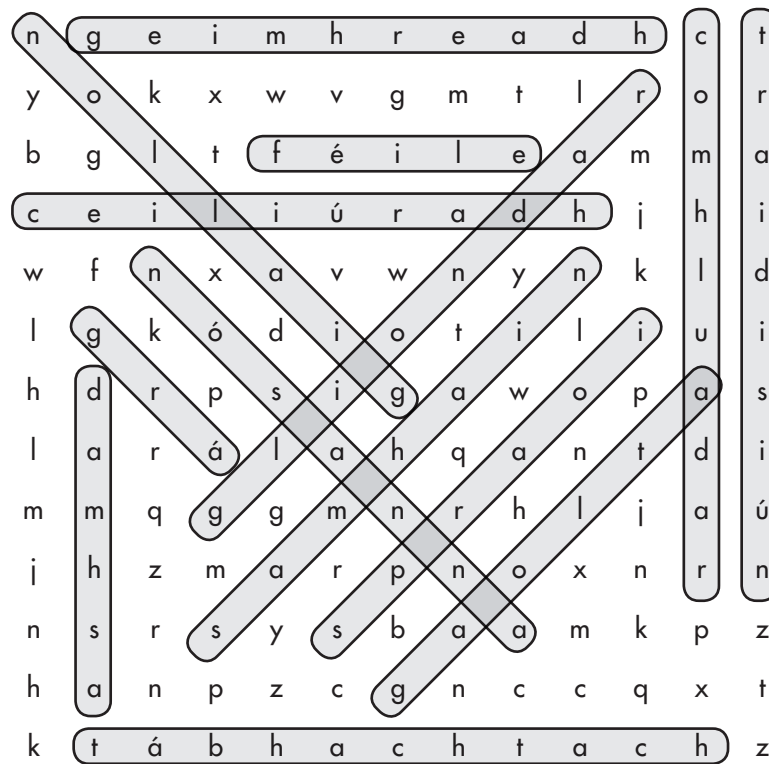
LEATHANACH 29

LEATHANACH 30

Má thagann an cheist chun cinn mínigh do na daltaí go bhfuil beirt Naomh Ciarán ann. Ar an 5 Márta a bhíonn lá fhéile Ciaráin (Saighre) a rugadh ar Oileán Cléire agus a luaitear le Saighir Chiaráin i gCo. Uíbh Fhaillí. Ar an 9 Meán Fómhair a bhíonn lá fhéile Ciaráin a rugadh i Ros Comáin agus a luaitear le Cluain Mhic Nóis agus le hOileáin Árann.

LEATHANACH 31

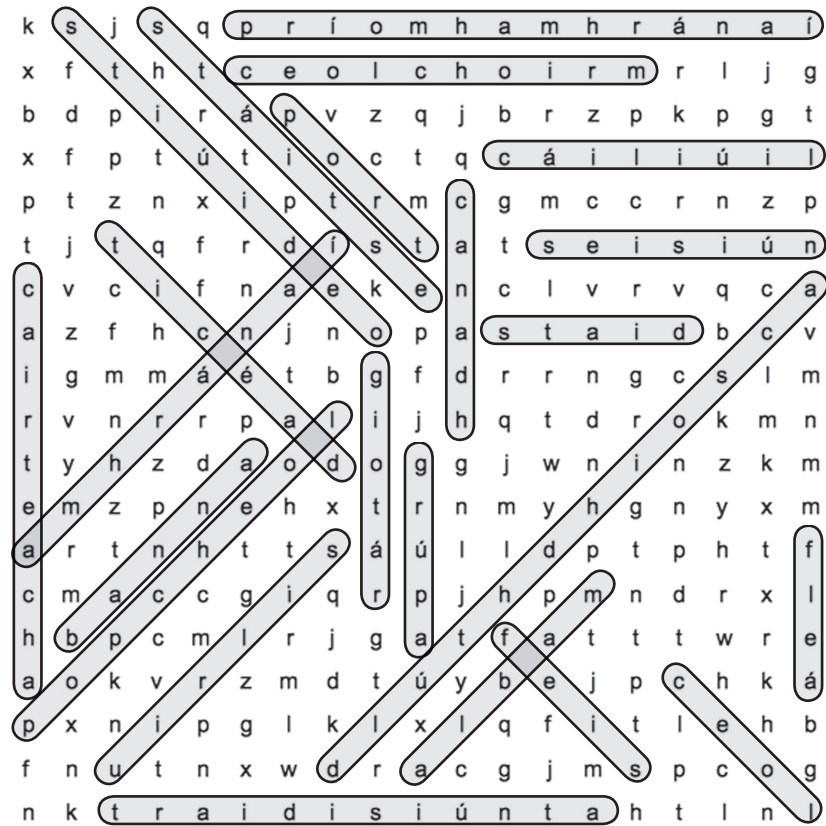
LEATHANACH 37

Freagra an tomhais – cuileann.

LEATHANACH 41

Freagra an tomhais – an ghealach.

LEATHANACH 43

LEATHANACH 46-47

Tá sampla i Leagan 3 den bhealach a n-úsáidtear an réamhfhocail 'i' agus an t-alt ag teacht ina dhiaidh i gcanúint Chúige Chonnacht, i.e. sa mullach. Má thagann an cheist chun cinn b'fhiú a mhíniú do dhaltaí a bhfuil taithí acu ar shéimhiú a fheiceáil sa chomhthéacs sin, i.e. sa mhullach, gur urú a bhíonn ansin i nGaeilge Chonnacht (agus nach ndéantar athrú ar litreacha nach féidir urú a chur orthu, e.g. an litir 'm') agus gur dócha go dtiocfaidh siad ar shamplaí eile dá leithéid ina gcuid léitheoireachta amach anseo. B'fhiú a lua leo chomh maith, áfach, nach mór cloí le nós amháin, i.e. séimhiú nó urú, agus nár cheart an dá rud a mheascadh in aon téacs amháin.

LEATHANACH 55

‘An diabhal de bháisteach,’ arsa Sinéad **go** cantalach agus í ag léim anuas den chlaí. ‘An bhfuil lá ar bith nach mbíonn báisteach againn **sa** tír seo? Tá mé tinn tuirseach di.’

D’aontaigh Méabh léi.

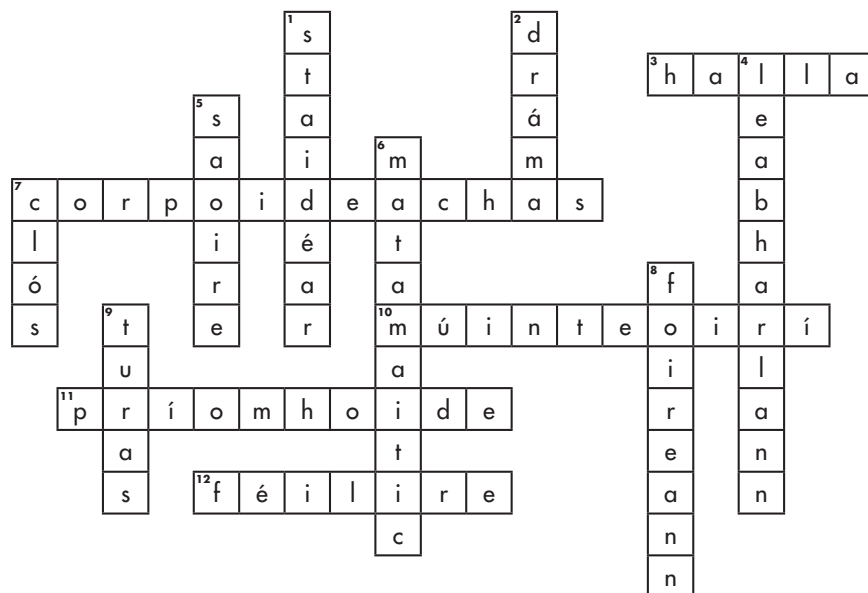
‘Samhradh, mar dheal!’ a dúirt **sí**.

‘Beidh mo chuid bróg nua millte ormsa,’ arsa Denise. ‘Agus mé tar **éis** lán laidhre a chaitheamh orthu do bhainis m’uncail **an** tseachtain **seo** caite.’

‘Gabh i leith uaibh, mar **sin**! Is fearr dúinn rith abhaile nó beidh muid báite,’ arsa Sinéad. ‘Ar aon chaoi, **bhí** mise an-deireanach ag teacht isteach aréir agus bhí **mo** mháthair ag gabháil in aer. Má bhím deireanach arís anocht tabharfaidh sí leathmharú orm agus gach seans gur coinnithe istigh **ar** fad a bheidh mé an deireadh seachtaine seo chugainn.’

Ní raibh i bhfad ar chor **ar** bith le gabháil ag Sinéad agus Denise, ó tharla go raibh siad **ina** gcónaí ar Shráid an Aonaigh, an tsráid a bhí díreach taobh thiar den phictiúrlann. Bhí teach Mhéibhe, áfach, píosa maith as láthair ar **an** taobh eile den bhaile. Bheadh siúlóid fiche nóiméad ar **a** laghad le cur di aici.

LEATHANACH 61

LEATHANACH 74

Tá sampla i Leagan 3 den bhealach a n-úsáidtear an réamhfhocal ‘i’ agus an t-alt ag teacht ina dhiaidh i gcanúint Chúige Chonnacht, i.e. sa gcuisneoir. Má thagann an cheist chun cinn b’fhiú a mhíniú do dhaltaí a bhfuil taithí acu ar shéimhiú a fheiceáil sa chomhthéacs sin, i.e. sa chuisneoir, gur urú a bhíonn ansin i nGaeilge Chonnacht agus gur dócha go dtiocfaidh siad ar shamplaí eile dá leithéid ina gcuid léitheoireachta amach anseo. B’fhiú a lua leo chomh maith, áfach, nach mór cloí le nós amháin, i.e. séimhiú nó urú, agus nár cheart an dá rud a mheascadh in aon téacs amháin.

LEATHANACH 78

Freagra an chéad tomhais – ceann amháin. Ina dhiaidh sin ní babhla folamh a bheadh ann níos mó. Freagra an dara tomhas – do bhriceasta agus do lón.

LEATHANACH 82

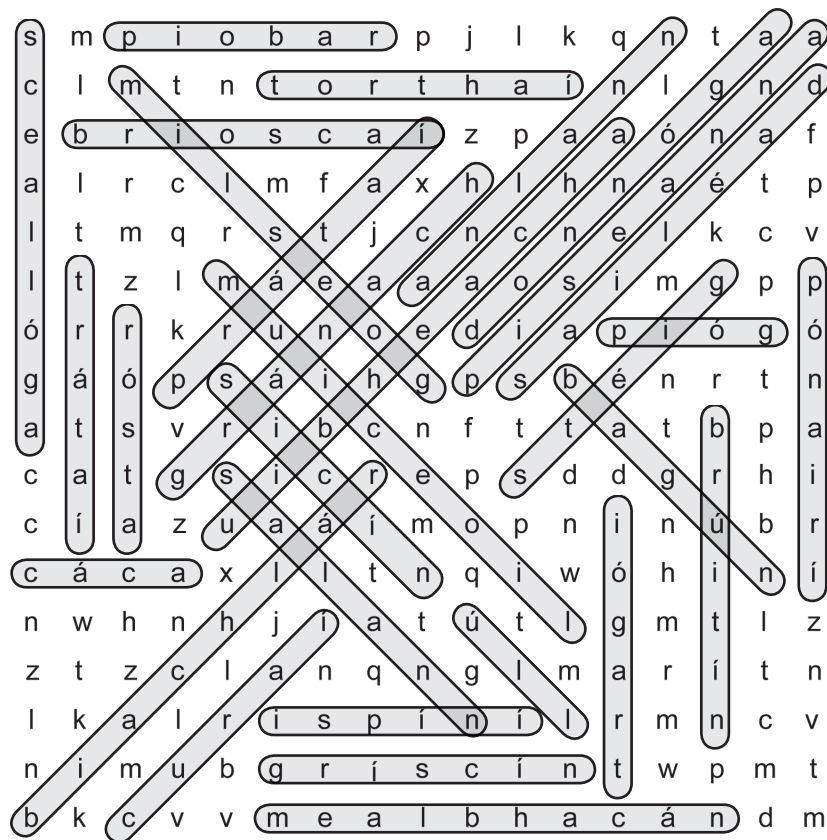
Chomh tiubh is go n-íosfá é le spunóg. – ‘ceo’ atá i gceist leis seo, i.e. ceo an-trom ar fad.

LEATHANACH 84

Thit rud amach seachtain **na** Nollag 1995 a raibh tionchar mór aige ar shaol Adi. Bhí sí féin agus Ali Hewson i nDílleachtlann Uimhir **a** hAon sa Bhealarúis agus thug an Dochtúir Tanya isteach **i** mbarda na leanaí beaga iad. Bhí cúig chliabhán déag ann agus leanaí breoite iontu **go** léir. Stop an Dr. Tanya ag cliabhán acu agus thug Adi faoi **deara** go raibh cuma an-bhuartha uirthi. Nuair a d’fhéach sí féin isteach sa chliabhán chonaic sí **an** chúis a bhí leis an mbuairt. Bhí buachaill beag darbh ainm Alexei istigh ann. Ní raibh sé ach cúig mhí d’aois agus bhí cnapán mór groí ag fás ar an taobh **clé** dá aghaidh. Ní raibh a shúil chlé ná a ghrua chlé le feiceáil. Bhí braon **ag** teacht as an gcnapán agus bhí boladh bréan uaidh. Tháinig fonn cur amach ar Adi agus bhog **sí** ar aghaidh go tapa go dtí **an** chéad chliabhán eile. Thosaigh sí ag caint leis **an** leanbh a bhí ansin ach bhraith sí go raibh Alexei ag impí uirthi teacht **ar** ais chuige. D’fhéach Adi sall air agus chonaic sí go raibh **a** cheann casta ina treo agus go raibh a shúil dheas á leanúint timpeall. Chuaigh sí ar ais chuige agus d’fhéach sí cruinn díreach isteach ina shúil dheas. Bhí Adi faoi mar **a** bheadh sí faoi gheasa agus níor fhéad sí corraí. Bhraith sí **go** raibh Alexei ag impí uirthi é a shábháil.

LEATHANACH 88

LEATHANACH 90

Má thagann an cheist chun cinn mínigh do na daltaí gur logainmneacha Briotáinise iad Naoned, Roazhon, Brest agus Rosko agus gurb iad Nantes, Rennes, Brest agus Roscoff na leaganacha Fraincise.

LEATHANACH 91

Má thagann an cheist chun cinn mínigh do na daltaí go bhfuil beirt Naomh Ciarán ann. Ar an 5 Márta a bhíonn lá fhéile Ciaráin (Saighre) a rugadh ar Oileán Cléire agus a luaitear le Saighir Chiaráin i gCo. Uíbh Fhaillí. Ar an 9 Meán Fómhair a bhíonn lá fhéile Ciaráin a rugadh i Ros Comáin agus a luaitear le Cluain Mhic Nóis agus le hOileáin Árann.

LEATHANACH 93

Is é 'An tOireachtas' an fhéile náisiúnta a reáchtáiltear in Éirinn gach bliain chun teanga agus cultúr na hÉireann a cheiliúradh. Tá gach eolas maidir leis an bhféile sin le fáil ag www.antoireachtas.ie.

LEATHANACH 94

Lochinver	Loch an Inbhir
Tralee	Trá Lí
Portnacroish	Port na Croise
Cladich	An Cladach
Dunbeg	An Dún Beag
Lochavullin	Loch an Mhuilinn

LEATHANACH 109

